

Lexicographic Bulletin

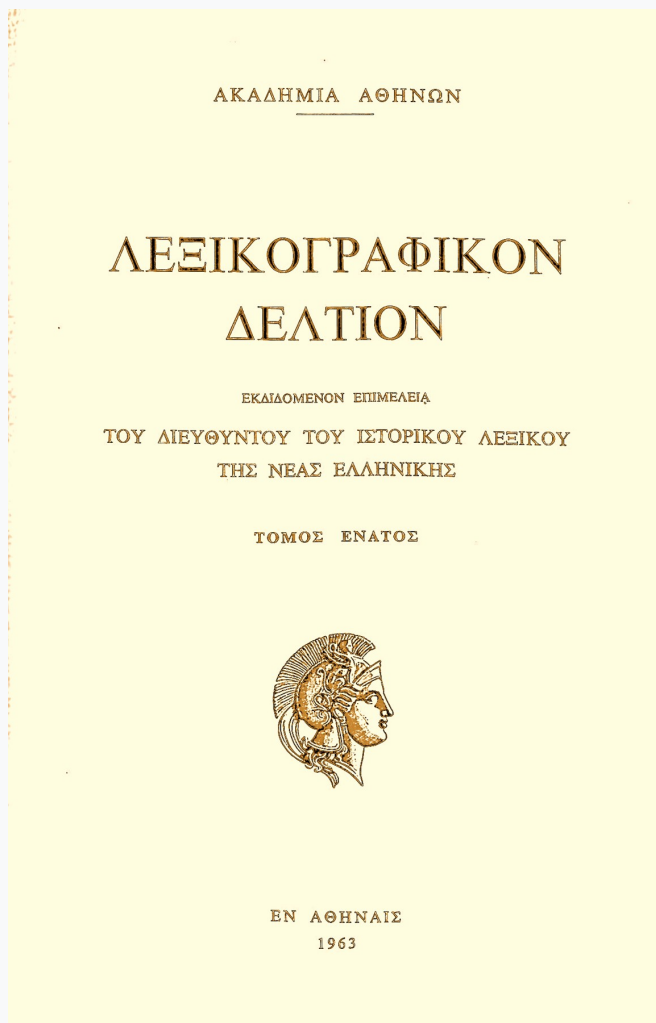

Vol 9 (1963)

Lexicographic Bulletin

Άνάλεκτα Λεξικογραφικά

Ioannis Kalleris

doi: [10.12681/ld.40310](https://doi.org/10.12681/ld.40310)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1963

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
Τροποποιήσεις εἰς τὸ ὀρθογραφικὸν σύστημα τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ τῆς Ν. Ἑλληνικῆς	3-45
Ἰω. Ν. Καλλέρη : Ἀνάλεκτα Λεξικογραφικά	46-66
Α. Κουτσιλιέρη : Ἡ ἐπένθεσις εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης.....	67-76
Ἐκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1959	77-92
Ἐκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1960	93-129
Ἐκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1961	131-152
Ἐκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τῶν ἐτῶν 1962-63	153-160
Πίναξ λέξεων	161-184
Διορθωτέα	185

ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΑ

Β'

γλαρός - βλαρός - βλασερός

Τὸ ἐπίθ. γλαρός χρησιμοποιεῖται πολλαχοῦ ὑπὸ τὴν σημασίαν «έφυγρος, δροσερός, νωπός». Οὕτω, λέγεται «τὰ κλαριά εἶναι γλαρά - ἢ καλαμιὰ εἶναι γλαρή - ὁ τόπος εἶναι γλαρός - κττ.» πρὸς δήλωσιν τῆς ὑγρασίας ἣν ἀντιλαμβάνεται τις ὑπάρχουσαν εἰς τὰ φύλλα τῶν θάμνων, εἰς τὴν καλάμην θερισθέντων σιτηρῶν, εἰς τὰ χόρτα τῶν ἀγρῶν, κλπ. ἔνεκα προηγηθείσης βροχῆς, δρόσου ἢ ὀμίχλης, λέγεται ὁμοίως καὶ ἀσχέτως πρὸς ταῦτα «τὰ σπαρτὰ εἶναι ἀκόμα γλαρά καὶ δὲ θερίζονται» ἐπὶ δημητριακῶν τῶν ὁποίων ἢ καλάμη διατηρεῖ εἰσέτι ἀρκετὴν ἱκμάδα, «τὸ κορμί του εἶναι γλαρό» ἐπὶ ἀσθενοῦς παρουσιάζοντος ἐλαφρὰν ἐφίδρωσιν, «τὰ μάτια του εἶναι γλαρά» ἐπὶ ὀφθαλμῶν τῶν ὁποίων τὸ βλέμμα παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὑγρότητος (ἐκ συγκινήσεως, ὑπνηλίας, κλπ.). Ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης ἐσχηματίσθησαν κατὰ τόπους τὰ ῥήματα γλαριάζω, γλαρίζω, γλαραίνω, γλαρεύω, γλαρώνω. Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν συνήθως καὶ τὸ τελευταῖον κατὰ κανόνα λέγονται ἐπὶ ὀφθαλμῶν ὑγραθέντων ἐξ ἰσχυρᾶς συγκινήσεως ἢ ὑψηλοῦ πυρετοῦ, συνηθέστερον δὲ ἐξ ἀκατασχέτου ὑπνηλίας. "Ὅθεν, «γλάρωσαν τὰ μάτια του» ἢ καὶ ἀπλῶς «γλάρωσε» ἢ «τὸν γλάρωσε ὁ ὕπνος» σημαίνουν ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος φαίνεται ἐκ τοῦ ἀπλανοῦς καὶ, κυρίως, ἐφύγρου βλέμματος τῶν ὀφθαλμῶν του ὅτι ἔχει περιέλθει εἰς κατάστασιν ὑπνηλίας. Ἐκ τῆς συχνῆς ταύτης χρήσεως τοῦ ρ. γλαρώνω καὶ τῆς ἔτι συχνοτέρας χρήσεως, εἰς τὴν δημοτικὴν ἰδίᾳ ποίησιν, τῆς φράσεως «γλαρά μάτια» πρὸς χαρακτηρισμὸν ὀφθαλμῶν πάντοτε σχεδὸν ἐφύγρων καὶ, διὰ τοῦτο, συμπαθῶν καὶ ὠραίων,¹ προέκυψεν ἡ γνώμη ὅτι «γλαρά μάτια» εἶναι τὰ «ίλαρά μάτια», τὰ ἔχοντα δηλαδὴ βλέμμα «ίλαρόν, γαλήνιον, γλυκὺ» καὶ ὅτι, κατ' ἀκολουθίαν, τὸ γλαρός τῆς ὀμιλουμένης εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἰλαρός τῆς ἀρχαίας.² Τὸ γεγονός ὁμοίως καὶ μόνον, ὅτι εἶναι πολλαχοῦ ἐν χρήσει (εἰς τὸ αὐτὸ ἰδίωμα) τὰ γλαρός - γλαρώνω παραλλήλως

1. Εἰς πολλὰ δημοτικὰ ἄσματα φέρονται στίχοι εἰς τοὺς ὁποίους γίνεται ἀποστροφή πρὸς «τὰ γλαρά μάτια» κάποιας ὠραίας : τὰ δύο σου μάτια τὰ γλαρά, τὰ μαῦρα σου τὰ φρύδια - ἀπὸ τὰ γλαρά σου μάτια τρέχει ἀθάνατο νερό - με τὰ γλαρά σου μάτια μοῦ πῆρες τὴν καρδιά - κλπ. (Ἐντεῦθεν ἐσχηματίσθη καὶ σύνθετον γλαρομάτης -α = ὁ ἔχων ὠραία, γλυκὰ μάτια).

2. Πβ. Φ. Κουκουλέ, Ἄθηνᾶ 36 (1924), 264 : «γλαρός (ίλαρός), ἦτοι συμπαθής. Β. Φάβη, Ἐπιστ. Ἐπετ. Παν/μίου Θ/νίκης 5 (1940), 75 : «Ἀρκτικὸν γ πρὸ τοῦ λ ἐμφανίζεται καὶ ἐν ἄλλοις, ἐν οἷς οὐδεὶς θὰ ἀνεζήτητι σύνθεσιν ἐκ τῆς προθέσεως ἐκ, οἷον γλαρός - ἀρχ. ἰλαρός.» Ν. Ἀνδριώτη, Ἐτυμολ. Λεξ. Ν. Ἑλλην. : «γλαρός, ἐπίθ. ἀρχ. ἰλαρός.» Ἰ. Σταματάκου, Λεξ. Ν. Ἑλλην. Γλώσσης : «γλαρός -ἢ -ὸ δημ. (ἐκ τοῦ ἀρχ. ἰλαρός) ἰλαρός, γαλήνιος.»

πρὸς τὰ ἰλαρός - (ι)λαρώνω, ὑπὸ διάφορον δὲ πάντοτε σημασίαν,¹ ἀρκεῖ πρὸς ἀναίρεσιν τῆς γνώμης ταύτης.

Ὀλιγώτερον εὐχρηστον τοῦ γλαρός, ἀλλ' ἰκανῶς διαδεδομένον εἰς τὴν ἰδιωματικῶς ὀμιλουμένην, εἶναι τὸ ἐπίθ. βλαρός, τὸ ὁποῖον σημαίνει «ὄχων ἢ διατηρῶν ὑγρασίαν, τρυφερός, μαλακός». Λέγεται, π. χάριν, «τὸ τυρὶ εἶναι βλαρό - ἢ μυτζήθρα εἶναι βλαρή» ἐπὶ τυροῦ ἢ μυτζήθρας νωπῶν ἔτι καὶ μαλακῶν, «τὰ κουρκιά εἶναι βλαρά» ἐπὶ κυάμων σχετικῶς τρυφερῶν, μὴ ἀποξηρανθέντων ἐντελῶς, «τὰ σινάπια εἶναι βλαρά» ἐπὶ τρυφερῶν βλαστῶν σινάπεως, κττ. Ἡ μεγάλη ὁμοιότης φθόγγων καὶ σημασίας μεταξὺ τοῦ βλαρός καὶ τοῦ γλαρός, ἐπικουρουμένη καὶ ἐκ τῆς πολλάκις παρατηρουμένης ἐναλλαγῆς μεταξὺ τῶν συμπλεγμάτων βλ- καὶ γλ- (διὰ τὸ ὑγρόν),² ἤγαγεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται περὶ διαλεκτικῶν τύπων τῆς αὐτῆς λέξεως· δι' ὃ καὶ δὲν συνετάχθη ἄρθρον βλαρός εἰς τὴν ἤδη δημοσιευθεῖσαν σειράν τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ. Καὶ ἐδῶ ὅμως, ἢ παράλληλος χρῆσις ἀμφοτέρων τῶν ἐπιθέτων (εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἰδίωμα) ὑπὸ σημασίαν σαφῶς διακρινομένην ἀποδεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ διαφορετικῶν λέξεων.³

Συγγενὲς ὡσαύτως σημασιολογικῶς πρὸς τὸ γλαρός καὶ συνώνυμον πρὸς τὸ βλαρός εἶναι καὶ τὸ ἐπίθ. βλασερός (βλασερό ψωμί - βλασερὴ μυτζήθρα - βλασερὲς ἐλιές - κττ.), χρησιμοποιοῦμενον διαλεκτικῶς πολλαχοῦ, καταχωρισθὲν δὲ ἤδη εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξικὸν ὡς παράγωγον τοῦ βράζω καὶ σχεδὸν συνώνυμον τοῦ βραστερός

1. Εἰς χωρία τῆς Β. Εὐβοίας, π. χάριν (Στρόπωνες, Στενή, Ψαχνά, Ἄκρες, κλπ.) λέγεται «τὰ κλαριά εἶμι γλαρά - ἔγινα μούσκιμα ἀπ' τῆ γλάρα - γλάρουσαν τὰ μάτια τ' - τοῦ γλάρ'σι σήμιρα - κλπ.», ἀλλὰ λέγεται παραλλήλως «θύμουσι, ἀλλὰ σὶ λίγου λάρουσι - τοὺν λάρουσ' οὐ πόνοσυ - λάρουσαν τὰ πρόβατα κὶ βουσκᾶν - κλπ.» Ἀπαντᾷ ἄλλως τε ἐνιαχοῦ καὶ τὸ ἐπίθ. ἰλαρός (συνηθέστερον ἰλαρος, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἡσυχος, ἡμερος· ἐν Καππαδοκίᾳ ἰλαρός, κατ' ἀντιμετάθεσιν ἐπισημανθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου : Παρεκβ. εἰς Ὁμ. Α, 55, σελ. 46,5) ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τὴν σημασίαν «ἡσυχος, γαλήνιος, πρᾶος» (ἐν Καππαδοκίᾳ «ὕγιης») καὶ ποτὲ ὑπὸ τὴν σημασίαν «συμπαθής, γλυκός» ἢ «ἐφυγρός». Ὅθεν καὶ τὸ ρ. λαρώνω σημαίνει πάντοτε «ἡσυχάζω, καταπραΰνω, θεραπεύω», ἀλλ' οὐδέποτε «εἶμαι ἐφυγρός, παρέχω τὸ αἶσθημα τῆς ὑγρότητος». Ὁρθῶς ἄρα ἐγένετο εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξικὸν ἡ διάκρισις μεταξὺ τοῦ γλαρώνω (ἄρθρ. ἀναγλαρώνω) καὶ τοῦ λαρώνω (ἄρθρ. ἀλάρωτος).

2. Παραδείγματα εὕρισκει τις εἰς τὰ ἀπὸ βλ- καὶ γλ- ἀρχόμενα ἄρθρα τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ (βλάπτω - γλάπτω, βλέπω - γλέπω, βληχῶνι - γληχῶνι, γλογκιά - βλογκιά, κλπ.). Σημειῶνω, ἐπ' εὐκαιρίᾳ, ἐτυμολογικά τινα σφάλματα, ὀφειλόμενα εἰς τὴν ἐντεῦθεν προκληθεῖσαν σύγχυσιν κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἄρθρων τῆς πρώτης σειράς, δημοσιευθείσης ἤδη : 1) τὸ οὐσ. βλημῖν καὶ τὸ συνών. βλημίδιν (= ὁ δακτυλιόλιθος) δὲν παράγονται βεβαίως ἀπὸ τοῦ ἀρχ. οὐσ. βληῖμα κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ἀρχ. καὶ μεταγν. οὐσ. γλύμμα (ὅθεν τὸ Βυζαντινὸν βλυμίδιν)· 2) τὸ ἐπίρρ. βλίτσα δὲν σχετίζεται ἀσφαλῶς πρὸς «τὸ βλάτσα-βλούτσα», ἀλλὰ πρὸς τὸ κοινὸν γλίτσα· 3) τὸ οὐσ. βλιτσίνι, δημῶδες ὄνομα τοῦ φυτοῦ Ἴρις ἢ ψευδάκορος, δὲν εἶναι «ἀγνώστου ἐτύμου», ἀλλ' ἀποτελεῖ ἰδιωματικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ λεγομένου ὀρθότερον γλυτσίνι.

3. Ἐν Β. Εὐβοίᾳ, π. χάριν (Στρόπωνες καὶ ἀλλαχοῦ) λέγεται «οὐ τόπους εἶμι γλαρός - τὰ μάτια τ' εἶμι γλαρά - τὰ σπαρτὰ ἔχ'ρι γλάρα κλπ.», παραλλήλως δὲ «τὸ τυρὶ εἶμι βλαρό - ἢ μ'τζήθρα εἶμι βλαρή», ἢ αὐτὴ δὲ διακεκριμένη χρῆσις παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ Κυμαϊκὸν ἰδίωμα : «ψωμί βλαρό - κουτσιὰ βλαρά», ἀλλὰ «τὰ μάτια του εἶναι γλαρωμένα» (ἐπὶ βαρέως ἀσθενοῦντος ἢ ἐτοιμοθανάτου).

(= ὁ εὐκόλως βράζων). Ἡ φθογγική αὐτὴ συσχέτισις (ὀφείλεται εἰς τὸν Ν. Δεκαβάλλαν), ἐσφαλμένη προφανῶς,¹ καὶ ἡ σημειωθείσα ἤδη ἀνάλογος σύγχυσις μεταξὺ τοῦ βλαρός καὶ τοῦ γλαρός, ἀποδεικνύουν ἐπαρκῶς ὅτι ὁ ἔτυμολογικὸς καθορισμὸς τῶν ἐπιθέτων τούτων δὲν εἶναι εὐκόλος.

* *

Ὁ καθηγ. Σ. Καρατζᾶς ὑπεστήριξε τὴν ἐκ τοῦ βλαδαρός, μεταγενεστέρου τύπου τοῦ ἀρχαίου πλαδαρός, προέλευσιν τοῦ νεωτέρου βλαρός δι' ἀποβολῆς τοῦ μεσοφω-

1. Ὡς ἀμέσως σχεδὸν ἀντελήφθη ὁ ἴδιος ὁ Δεκαβάλλας, ὅστις καὶ ἔσπευσε νὰ ὁμολογήσῃ τὴν πλάνην, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἡ ὅλη «ἱστορία» τῆς ἔτυμολογίας ταύτης εἶναι ἀρκετὰ διδακτικὴ καὶ ἀξία διὰ τοῦτο μικρᾶς παρεκβάσεως. Ὁ μ. καθηγ. Β. Φάβης, γράφων περὶ τῶν διαφορῶν τῆς ὁμιλουμένης εἰς δύο γειτονικὰ χωρία τῆς Κύμης, ἀνέφερεν, ὡς παράδειγμα, ὅτι «τὰ εὐτηκτα ὄσπρια ἐν Αὐλωναρίῳ λέγονται βρασερά, ἐν Κονίστραις δὲ βραστερά καὶ ἔτι συνηθέστερον ἐ)φανά.» (Γλωσσ. Ἐπισκ. εἰς τὸ ἰδίωμα Αὐλωναρ. καὶ Κον., 85/86). Τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ συνεδύασεν ὁ (τότε) συντάκτης αὐτοῦ Ν. Δεκαβάλλας πρὸς ἄλλην πληροφορίαν ἐκ χειρογράφου συλλογῆς, ὁ συντάκτης τῆς ὁποίας ὑπέθετεν ὅτι τὸ βλασερός σχετίζεται πρὸς τὸ βραστερός (Ν. Κουμῆς : «βλασερό ψωμί = νωπὸν, ἴσως ἐκ τοῦ βραστερό = ζέον ἔτι»: ἀρ. χειρ. 193 σελ. 28, ἐκ Μήλου) καὶ πρὸς συναφεῖς μαρτυρίας ἄλλων συλλογῶν, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ὅτι «βλασερό ψωμί» ὀνομάζεται εἰς πολλὰς τῶν Κυκλάδων («Ἄνδρος, Πάρος, κλπ.) «ὁ μόλις ἐξαχθεὶς ἐκ τοῦ κλιβάνου, ὁ νεωστὶ ἐκφουρνισθεὶς ἄρτος» (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ «σκλιβὸν» ψωμί), συνεπέρανε δὲ ἐντεῦθεν ὅτι «τὸ βλασερός οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ τὸ βρασερός, κατ' ἀνομοίωσιν τοῦ πρώτου ρ εἰς λ' καὶ λέγεται ὄντως τὸ βρασερός ἐν Αὐλωναρίῳ παρὰ τὸ βραστερός, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ βράζει, ἔβρασε, βράσι, βρασερός, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τοῦ βράζει, βραστός, βραστερός». ('Αθηνᾶ 26, 1914, Λεξικογρ. Ἄρχ., 90). Κατόπιν προσεκτικωτέρας ἐν τούτοις μελέτης ἄλλων πληροφοριῶν τοῦ ἀρχείου, ἐξ ὧν πιστοῦται ὅτι ἀλλαχοῦ («Ἡπειρος, Κρήτη, κλπ.) «βλασερό ψωμί» ὀνομάζεται «ὁ εὔζυμος, μαλακός, ὑδαρὴς ἄρτος», μετέβαλε γνώμην καὶ ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ τοῦτο εἰς τὰ «διορθωτέα» τοῦ τόμου (σελ. 211 : «τοῦ βλασερός ἢ ἐκ τοῦ βράζω ἔτυμολογία δὲν μοῦ φαίνεται νῦν ὀρθή· ἢ λ. χαρακτηρίζει τοῦ ἄρτου τὸ εὔζυμον κυρίως, πρὸς τοῦτο δὲ συμπίπτει ἀπλῶς τὸ θερμὸν αὐτοῦ.»). Ἡ διόρθωσις ὁμῶς ἐμεινεν ἀπαρατήρητος καὶ ἡ ἀποκηρυχθεῖσα ἔτυμολογία ἔκαμε τὸν γῦρον ὄλων σχεδὸν τῶν λεξικῶν τῆς Ν. Ἑλληνικῆς, ἔγινε δ' οὕτω πρόξενος ἐπαναλήψεως λαθῶν ἢ ἀνακριβειῶν καὶ συγχύσεως σοβαρᾶς. Ἀντιγράφω ἀπὸ σχετικὰ ἄρθρα : α) Λεξ. Π. Βλαστοῦ (Συνών. καὶ Συγγεν., σελ. 278) : «Ψωμί· βρασερό, βραστερό, βλασερό, βλαστερό = καλόζυμο, ζεστό ἀκόμα ἀπὸ το φούρνο· σκλιβὸ το ἀντιθετο του βρασερού.» β) Λεξικὸν Δημητράκου : «βλασερός (ὁ) νεώτ. κ. βρασερός = ὁ βραστερός βλ. λ. (σημειωθῆτω ὅτι οὐδαμοῦ ἢ λ. χρησιμοποιεῖται ὡς οὐσιαστικόν) — «βραστερός -ἢ -ὸ δημ. κ. βρασερός = ἐπὶ ἐδωδίμων, ἰδίως ἐπὶ ὄσπριων, ὁ ταχέως καὶ εὐκόλως βράζων· 2) ἐπὶ ἄρτου, ὁ βράζων, ὁ μόλις ἐξεληθὼν τοῦ κλιβάνου»· γ) Λεξ. Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ. (Μ. Φιλήτας) : «ἀβλασερό· μετὰ τοῦ προθεματικοῦ ἀ, ἀντὶ βλασερό· ὁ δὲ τύπος βλασερό εἶναι τὸ βρασερό μὲ τὴν ἀνομοίωσιν τοῦ πρώτου ρ εἰς λ' : βλασερό ψωμί (= ψωμί ποῦ μόλις ἐβγήκεν ἀπὸ τὸν φούρνον καὶ ἐπομένως βράζει ἀκόμη)· καὶ κατ' ἐπέκτασιν : ἐπειδὴ τὸ θερμὸν ψωμί εἶναι μαλακόν, βλασερό = μαλακό, τρυφερό, καὶ λοιπὸν τὸ εὔζυμον, ἀκόμη καὶ τὸ ὑδαρές; ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σκληρὸ ἢ σκληρὸ ψωμί. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχουσι τὰ πράγματα, σύγκρινε τὸ : βλασερό μπλάστρι = τὸ θερμὸν μπλάστρι (ἐν Κεφαλληνίᾳ)»· δ) Ἱστορ. Λεξ. Ν. Ἑλληνικῆς : «βλασερός ἐπιθ. βρασερός Εὐβ. (Αὐλωνάρ.) Κωνπλ. — Λεξ. Βλαστ. 278 βλασερός πολλαχ. κλπ. — Ἐκ τοῦ οὐσ. *βλάσι < βράσι καὶ τῆς καταλ. -ερός διὰ τῆς τροπῆς τοῦ πρώτου ἐκ τῶν δύο ρ εἰς λ' κατ' ἀνομοίωσιν. Ἰδ. Ν. Δεκαβάλλα ἐν Ἄθηνᾶ 26 (1914) Λεξικογρ. Ἄρχ. 90 καὶ 211.» (δηλ. γίνεται παραπομπὴ εἰς δύο ἀντιφατικὰς γνώμας τοῦ Δεκαβάλλα, ἀλλὰ καὶ ἐσφαλμένην διατύπωσιν τῆς προτέρας τούτων, ἐφ' ὅσον : ἢ παράγεται ἢ λ. «ἐκ τοῦ οὐσ. *βλάσι < βράσι καὶ τῆς καταλ.

νηεντικοῦ δ καὶ συναιρέσεως τῶν δύο α : βλαδαρός > βλααρός > βλαρός.¹ Ἡ παραγωγή αὕτη προϋποθέτει προδήλως τρία τινά : 1) ὅτι τὸ βλαρός ἀποτελεῖ σχηματισμὸν νεώτερον ἢ σημαντικῶς μεταγενέστερον τοῦ βλαδαρός διὰ τὴν ὑποτιθεμένην φωνητικὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τούτου εἰς ἐκεῖνο· 2) ὅτι τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ κυρίως εἰς Νεο-ελληνικὰ ἰδιώματα, τῶν ὁποίων ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ σίγησις τοῦ μεσοφωνηεντικοῦ δ· 3) ὅτι διατηρεῖ τὴν αὐτὴν ἢ συγγενῆ πρὸς τὴν τοῦ βλαδαρός σημασίαν. Ἡ τελευταία τῶν προϋποθέσεων τούτων θὰ ἠδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ θεωρηθῆ ὡς ὑφισταμένη,² ἀλλ' ὄχι καὶ αἱ δύο ἄλλαι, διότι : 1) τὸ βλαρός χρησιμοποιεῖται ἤδη εἰς Λατινο-ελληνικὰ γλωσσάρια πρὸς ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας «ἀπηχτος, ἀραιός, ἀνάλατος»,³ εἶναι ἄρα σύγχρονον τούλάχιστον (ἂν ὄχι προγενέστερον) τοῦ βλαδαρός· 2) εἶναι ἄγνωστον εἰς τὰ Δωδεκανησιακὰ ἰδιώματα, βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀποβολὴ τῶν μεσοφωνηεντικῶν β, γ, δ.⁴ Πρόκειται κατ' ἀκολουθίαν περὶ ἐπιθέτου εὐρέως χρησιμοποιουμένου εἰς τὴν ὁμιλουμένην τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς,⁵ ὅφ' ἦν δὲ καὶ σήμερον σημασίαν.⁶ Τοῦτο ἀρκεῖ, νομίζω,

-ερός», ὁπότε δὲν δικαιολογεῖται ἡ «κατ' ἀνομοίωσιν τροπὴ τοῦ πρώτου ἐκ τῶν δύο ρ εἰς λ»· ἡ παράγεται κατ' εὐθείαν ἐκ τοῦ βρασερός, ὁπότε δὲν δικαιολογεῖται ὁ ὑποθετικὸς τύπος βλάσι < βράσι. Ἐντεῦθεν καὶ ἐσφαλμένοι σημασίαι : «ὁ βράζων εὐκόλως, ἐπὶ ὀσπρίων... ὁ ἄρτι ψηθεὶς, ὁ θερμὸς ἔτι, ἐπὶ ἄρτου» βλ. κατωτ. σελ. 52 σημ. 3. Ἡ αὕτη σημασιολογικὴ σύγχυσις ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὸ ἄρθρον βραστερός : «ὁ μόλις ἐξεληθὼν ἐκ τοῦ κλιβάνου, ὁ ἔτι λιαν θερμὸς, ἐπὶ ἄρτου...») ε) Ἰ. Σταματάκου, Λεξ. τῆς Ν. Ἑλλην. Γλώσσης : «βλασερός, ὁ = βρασερός, βραστερός (βλ. λ. λ.)»

1. Ἐν Neophilologus XXXIII, 239-240.

2. Ὡς συνάγεται ἐκ τῶν παρ' Ἡσυχίου σημασιολογικῶν ἀποχρώσεων τοῦ βλαδαρός καὶ τῶν παραλλήλων αὐτοῦ τύπων βλαδός-βλαδύς : βλαδαρά· ἄωρα, μωρά, ὠμά. βλαδαρόν· ἐκλελυμένον, χαῦνον. βλαδά· ἄωρα, μωρά. βλαδόν· ἀδύνατον. βλαδεῖς· ἀδύνατοι, ἐξ ἀδυνάτων. Εἰς προσπάθειαν προσαρμογῆς πρὸς τὰς σημασίας ταύτας ὀφείλεται ἡ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ διόρθωσις τῆς παρ' Ἰπποκράτει γραφῆς «ροῖκὰ καὶ βραδέα» (ἐνν. τὰ σώματα τῶν γυναικῶν παρὰ Σκύθαις : Περὶ ἀέρων, κλπ. § 20 = II, σελ. 74, Littré) εἰς «ροῖκὰ καὶ βλαδέα», διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ὁ J.-G. Schneider ἐπρότεινε τὴν διόρθωσιν τῆς παρὰ Γαληνῷ γλώσσης «βλαβεραὶ· ὕγραί, μυξώδεις» (Τῶν Ἰπποκράτους γλωσσῶν ἐξήγησις, ἐν λ. = XIX, σελ. 88, Kühn) εἰς «βλαδαραὶ· ὕγραί, μυξώδεις» (βλ. Θησ. Ἑλλην. Γλώσσης, ἐν λ. βλαδαρός. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ λεξικὸν τῶν Liddell-Scott-Jones τὸ ἐπίθ. θεωρεῖται πιστούμενον μόνον ἐκ τῆς εἰκαζομένης ταύτης μαρτυρίας τοῦ Γαληνοῦ, περὶ ἧς βλ. τὴν ἐπομ. σελ.).

3. Βλ. CGL (ἐκδ. Gætz) : *inconditum*· ἀκτιστον. βλαρόν (*incondita*· *incomposita* vel *inordinata*) – *insulsus*· ἀναλος. ἀνοστος. βλαρός.

4. Ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ ἴδιος ὁ Καρατζᾶς (ἐνθ' ἄνωτ., 240), μολονότι διέφυγε τῆς προσοχῆς του τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἐπίθετον δὲν χρησιμοποιεῖται εἰς τὰ ἰδιώματα ταῦτα, ἐνῶ ὁμιλεῖται εἰς ἄλλα (Εὐβοίας, Κυκλάδων, Αἰγιαλείας, Ἡλείας, κλπ.), ἐνθα ἡ ἀποβολὴ τοῦ μεσοφωνηεντικοῦ δ εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος.

5. Τοῦτο σημαίνει τὸ γεγονός ὅτι χρησιμοποιεῖται εἰς γλωσσάρια πρακτικῆς χρήσεως καὶ μάλιστα εἰς θέσιν ἐρμηνεύματος, ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ εἰς τὴν Λατινικὴν ὁμιλουμένην τῆς ἐποχῆς μεταφορὰ τῆς λέξεως ὑπὸ μορφὴν *blarus* (βλ. CGL, ἐν λ. *vanus*. *Thes. Ling. Lat.*, ἐν λ. *Blarus*).

6. Δεδομένου ὅτι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς συνώνυμον τοῦ *incompositus* (βλ. ἄνωτ. ὑποσ. 3) καὶ τοῦ *insulsus*. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μάλιστα ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι

νά ἀποκλείση τὴν ὑπόθεσιν τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ ἐκ τοῦ βλαδαρός, ὀλιγώτερον ἀσφαλῶς γνωστοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καὶ χρησιμοποιομένου ὑπὸ διαφορετικὴν μᾶλλον σημασίαν.¹ Πέραν ὅμως τῆς διαπιστώσεως ταύτης, οὐδὲν τὸ ἀληθοφανές ἢ καὶ τὸ πιθανὸν ἔχω νὰ προτείνω περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ἐπιθέτου.²

Ἐξ ἴσου σκοτεινὴ παρουσιάζεται καὶ ἡ ἔτυμολογία τοῦ βλασερός. Περὶ τούτου μάλιστα δὲν ὑπάρχει μαρτυρία ἀνάλογος πρὸς τὴν περὶ τοῦ βλαρός διασωθεῖσαν ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς ἢ καὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἐκτὸς ἐὰν τοιαύτη μαρτυρία ὑπολανθάνη, ὡς ὑποπτεύω, εἰς τὴν ἤδη μνημονευθεῖσαν (σημ. 2 τῆς προηγ. σελ.) γλῶσσαν τοῦ Γαληνοῦ «βλαβεραί· ὑγραί, μυξώδεις». Τὸ προφανῶς ἀσυμβίβαστον τῆς ἐννοίας μεταξὺ λήμματος καὶ ἐρμηνεύματος καὶ ἡ παρατηρούμενη κατὰ χώραν διαταραχὴ τῆς ἀλφαβητικῆς τάξεως τοῦ γλωσσαρίου δεικνύουν σαφῶς ὅτι τὸ λῆμμα τῆς γλώσσης νοσεῖ,³ ἔξ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος πιθανῶς. Ἡ ὑπὸ τοῦ *Schneider*

τὸ βλαρός ἐχρησιμοποιεῖτο ἔκτοτε ὡς προσδιοριστικὸν τυροῦ, μυζήθρας καὶ συναφῶν ἐδεσμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον χαρακτηρίζονται ὡς «βλαρά», ὅταν εἶναι ἀνάλατα ἢ ἀνεπαρκῶς ἀλατισμένα.

1. Τοῦτο συνάγεται τοῦλάχιστον ἐκ τῆς σημασίας «ἀναλος» (*ipsulsus*), ἥτις δυσκόλως θὰ ἦδύνατο νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ βλαδαρός.

2. Ὅφειλω ἐν τούτοις νὰ ἀναφέρω, διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς λέξεως, ὅτι ἐγένεν ἤδη ἀπόπειρα συσχετίσεως τοῦ βλαρός πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν λεξικογράφων παραδιδόμενον βλιαρός, ἀλλ' ἐνεῦ δυνατότητος ἐπαληθεύσεως ἕνεκα τῆς ἀσφαλείας καὶ συγχύσεως, ἥτις ἐπικρατεῖ ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου τούτου. Παραδίδεται συγκεκριμένως ὑπὸ τοῦ Ἱησυχίου, τοῦ Μ. Ἐτυμολόγου καὶ τοῦ Χοιροβοσκοῦ ὑπὸ διάφορον ἐκάστοτε, κατὰ κανόνα δὲ ἀκατάληπτον, ἐρμηνεῖμα. Οὕτω, παρ' Ἱησυχίω ἀναγινώσκεται «βλιαρόν· ἀβλαβές», παρὰ Μ. Ἐτυμολ. «βλιαρόν· ἀντὶ λαῦρον», παρὰ δὲ Χοιροβοσκῶ «βλιαρόν· ὃ ἐστὶ λάβουρον» (*Anecd. Gr. Oxon. II, 184, 8, Cratmer*). Ἀκολουθεῖ πρὸς τούτοις παρ' Ἱησυχίω ἡ γλῶσσα «βλιβρόν· λαγρόν», συσχετισθεῖσα ὡσαύτως πρὸς τὸ βλιαρός ἐν τῇ προσπαθείᾳ ἱκανοποιητικοῦ πως συμβίβασμοῦ τῶν ἐρμηνευμάτων καὶ διασαφήσεως τῆς γλώσσης. Οὕτω, ἐρρίφθη ἡ σκέψις τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἐρμηνεύματος «λάβουρον» (δηλ. λάβ(ου)ρον) ἢ «λαῦρον» (δηλ. λάβρον) πρὸς τὴν γραφὴν «λαγρόν» (τούτέστι λαγαρόν : κατὰ μαρτυρίαν τοῦ *Εὐσταθίου* βλ. κατωτ. σελ. 53 σημ. 1) καὶ τῆς διορθώσεως τοῦ λήμματος «βλιαρόν» εἰς «βλαρόν» (βλ. τὰ σημειούμενα κατὰ χώραν ὑπὸ Μ. *Schmidt* παρ' Ἱησυχίω καὶ ὑπὸ *F. Gaisford* παρὰ τῷ *Μεγ. Ἐτυμολ. Πβ. καὶ Α. Fick, Bezz. Beitr. XXVIII, 1904, 97*). Ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἐπιθ. ἐσήμαινε πράγματι «λαγαρός» (ὁπότε εὐσταθεῖ καὶ ἡ τελευταίως γενομένη ὑπὸ τοῦ *K. Latte* διόρθωσις τοῦ ἐρμηνεύματος «ἀβλαβές» εἰς «ἀβλεμές»), δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ μετὰ πιθανότητος ὁ συσχετισμὸς αὐτοῦ πρὸς τὸ «βλαρός», τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερον ἐνιαχοῦ ὑπὸ τὴν σημασίαν «λαγαρός», δηλ. «χαλαρός, ὑδαρῆς» (ἐπὶ ζύμης, ἀσβέστου, κλπ.). Ἡ ὑπόθεσις αὕτη φαίνεται ἐνισχυομένη καὶ ἐκ τῆς σημασιολογικῆς (ᾗθεν καὶ φολογολογικῆς) συγχύσεως τοῦ «βλιαρόν» πρὸς τὸ «λιβρόν», ἣν ὑπώπτεισεν ὁ *Schmidt* ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ Ἱησυχίου «λιβρόν», δι' ὃ καὶ ἐπρότεινε τὴν διόρθωσιν τοῦ ἐρμηνεύματος «λαγρόν» εἰς «δίλυρον» (βλ. κατωτ. σελ. 58, ἐνθα ὁ λόγος περὶ πάραμφοροῦς συγχύσεως εἰς τὴν ἐν Πόντῳ ὀμιλουμένην). Εἰς τὸ τέλος πάντως ὅλης αὐτῆς τῆς προσπαθείας πρὸς συσχετισμὸν τοῦ «βλαρός» πρὸς τὸ «βλιαρός» παραμένει ἀναπάντητον τὸ ἐρώτημα, ἐὰν τὸ δεύτερον ἀποτελῇ ἐσφαλμένην ἢ παλαιότεραν ἀπλῶς μορφήν τοῦ πρώτου, δεδομένου ὅτι καὶ τούτου καὶ ἐκείνου ἡ ἔτυμολογία ἀποτελεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνίγμια.

3. Εἶναι δηλ. παντελῶς ἀπίθανον νὰ ἐχρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Ἱπποκράτους τὸ βλαβερός ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ «ὑγρός» ἢ τοῦ «μυξώδης» (τὸ δεύτερον ἐνθυμίζει τὸ γλαμυρός, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὑπάρχει εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν : «γλαμυροί· γλημῶδεις καὶ ὑγραί»). Ἀδικοιολόγητος ἔξ ἄλλου εἶναι ἡ κατ' ἐξαιρέσιν ἀνώμαλος θέσις, τὴν ὁποῖαν κατέχει τὸ λῆμμα «βλαβεραί» μεταξὺ τοῦ «βλακεύειν» καὶ τοῦ «βληχρόν», δεδομένου ὅτι τὸ ὅλον γλωσσάριον εἶναι κατεταγμέ-

ὅμως γενομένη ἀποκατάστασις αὐτοῦ εἰς «βλαδαραι» οὐδετέραν τῶν σημειωθεισῶν ἀνωμαλιῶν αἶρει, ἐνῶ ἡ διόρθωσις εἰς «βλασεραι» ἐξομαλύνει ἀμφοτέρας, παλαιογραφικῶς δὲ φαίνεται πιθανωτέρα. Σπεύδω νὰ προσθέσω ὅτι τυχὸν ἐπαλήθευσις τῆς εἰκασίας ταύτης θὰ εἶχεν ὡς μόνον ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἄλλοθεν ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων περὶ παλαιότερας χρήσεως τοῦ ἐπιθέτου,¹ ἀλλ' οὐδὲν θὰ προσέθετεν εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἐτυμολογίας αὐτοῦ.

Καὶ τοῦ ἐπιθ. γλαρός ἡ ἐτυμολογία δὲν εἶναι μὲν προφανής, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀνερμήνευτος, νομίζω. Μαρτυρεῖται συγκεκριμένως ἀρχαῖον καὶ μεταγενέστερον ἐπιθ. γαλερός ἢ γελαρός, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς προσδιοριστικὸν τοῦ «ἡρέμου, ἡδέος βλέμματος»,² διασώζεται δὲ καὶ σήμερον εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλληνοφώνων τῆς Κάτω Ἰταλίας ὁμιλουμένην ὑπὸ τὴν σημασίαν «γαλήνιος, ἡρεμος».³ Τὸ γεγονός λοιπὸν ὅτι καὶ τὸ γλαρός ἐχρησιμοποιεῖτο, ὡς εἶδομεν, καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς προσδιοριστικὸν τῶν ἐχόντων «ἡρεμον, γλυκὺ» τὸ βλέμμα ὀφθαλμῶν, ἐντεῦθεν δὲ μετέστη πιθκνῶς εἰς τὴν γενικωτέραν σημασίαν τοῦ «ἐφυγρος»,⁴ ἄγει εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἀποτελεῖ παρηλλαγμένην ἐλαφρῶς μορφήν τοῦ γαλερός – γελαρός. Παρ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν μέχρι βεβαιότητος σχεδὸν ἀληθοφάνειαν, τὴν ὁποῖαν παρουσιάζει ἡ ἐτυμο-

νον κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν (ὁ *Schneider* δὲν φαίνεται νὰ ἔλαβε τοῦτο ὑπ' ὄψιν, μολονότι τινίζεται ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ *Γαληνοῦ* εἰς τὸ προοίμιον τοῦ γλωσσαρίου).

1. *Μία*, ἡ καὶ ἰσχυροτέρα, εἶναι ὅτι τὸ ἐπιθ. ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Τσακωνικὴν ὑπὸ τὴν μορφήν *βασερέ* (ὁ), ἥτις συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ λ. ἀνήκει εἰς τὸν ἐξ ἀρχαίας κληρονομίας λεξιλογικὸν θησαυρὸν τῆς διαλέκτου, δεδομένου ὅτι ὁ δανεισμὸς ἐκ γειτονικῆς περιφέρειας καὶ ἡ προσαρμογὴ εἰς τὴν φωνητικὴν τῆς διαλέκτου δυσκόλως δικαιολογοῦνται (κατὰ τὸν Τσάκωνα συνάδελφον κ. *Κωστάκη*). Ἐτέραν σοβαρὰν ἐνδειξιν παρέχει τὸ Ἀθηναϊκὸν ἐπώνυμον *Βλασαρός*, γνωστὸν ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος (ᾔθεν καὶ ἡ Παναγία καί, ἐντεῦθεν, καὶ ἡ συνοικία «*Βλασαροῦ*»: βλ. *Δ. Γρ. Καμπούρογλου*, Ἱστορ. Ἀθην. 2, 1890, 92/93 Μνημ. Ἱστορ. Ἀθην. 2, 1891, 300).

2. *Μ. Ἐτυμολ. γαλερόν*: ἰαρόν, ἡδύ, πρᾶον. Τάσσεται δ' ἐπὶ βλεμμάτων. Καὶ γαλερωπός· ὁ γαλερόν καὶ ἐπιτερπὲς βλέπων. *Anecd. Gr. (Bekker) I*, 229: γαλερόν, ἰαρόν, ἡδύ, πρᾶον. Τάσσεται δ' ἐπὶ βλέμματος. Ἡσύχ.: γαλερόν· γαληρόν· εὐδίων - γαληρόν· τὸ αὐτὸ καὶ γαλερόν. γελαρή (cod. γελαρής)· γαληνή. Λάκωνες. Πβ. Ἡρωδιαν. II, 485, 12 (*Lentz*): γαληρόν· τὸ αὐτὸ καὶ γαλερόν. *Εὐσταθ.*, Παρεκβ. εἰς Ὀμ. ε, 393, σελ. 1539, 63: γαλερόν· τὸ γαληρόν καὶ ἡσυχον καὶ προσηγές.

3. Ὑπὸ τὴν Δωρικὴν μάλιστα μορφήν γελαρός (βλ. τὴν προηγ. ὑποσ.) καὶ τὴν αὐτὴν σημασίαν (βλ. *Morosi*, *Studi sui Dial. Greci della terra d'Otranto*, 168. *Rohlf's*, *Etym. Wörterb. d. Unterital. Gräzität*, ἐν λ. γαλερός).

4. Θὰ ἡδύνατο βεβαίως νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἡ μεταφορὰ τῆς σημασίας ἠκολούθησεν ἀκριβῶς ἀντίθετον φοράν, ὅτι δηλ. ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς «ὕγρότητος», ἥτις περιέχεται εἰς «τὰ γλαρὰ χόρτα, κλαριά, κλπ.», προέκυψεν ὁ χαρακτηρισμὸς ὡς «γλαρῶν» καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν ὁποίων τὸ βλέμμα εἶναι «ἐφυγρον», δι' ὃ καὶ «ἡρεμον, γλυκὺ» (βλ. ἀνωτ. σελ. 46). Ἐν τοιαύτῃ ὁμοίως περιπτώσει, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποτεθῆ συγχρόνως ὅτι τὸ ἐπιθετικὸν προῆλθεν ἐξ ἀμαρτύρου ὕγραλός (ὕδραλός μαρτυρεῖται), μεταβληθὲν εἰς γραλός (πβ. ὕγιερός > γιερός, ὕψηλός > ψηλός, κλπ.) καὶ περαιτέρω, κατ' ἀναγραμματισμόν, εἰς γλαρός. Ἐκτὸς ὁμοίως τῶν ἄλλων ἀντιρρήσεων, εἰς τὰς ὁποίας προσκρούει ἡ ὑπόθεσις αὕτη, τὸ γεγονός τῆς συνεχοῦς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον χρήσεως τοῦ γαλερός-γελαρός καὶ τῆς καταφανοῦς σημασιολογικῆς αὐτοῦ σχέσεως πρὸς τὸ γλαρός ἀρκεῖ, νομίζω, νὰ καταστήσῃ ταύτην ἐντελῶς ἀπίθανον.

λογική αὕτη τοποθέτησις ἀπὸ τε σημασιολογικῆς καὶ φθογγολογικῆς ἀπόψεως, ἔχει τὸ μειονέκτημα ὅτι δὲν ἐξηγεῖ ἱκανοποιητικῶς τὴν μετάβασιν ἐκ τοῦ πλήρους τύπου γαλερός — γελαρός εἰς τὸν συγκεκριμένον γλαρός, μάλιστα δὲ εἰς τὰ ἀγνοοῦντα τὴν συγκοπὴν ἀτόνων φωνηέντων νότια ἰδιώματα.¹

Βέβαιον ὅπωςδήποτε εἶναι ὅτι αἱ ἔτυμολογικαὶ δυσκολίαι ἢ ἀμφιβολίαι, περὶ ὧν ὁ λόγος εἰς τὰ προηγούμενα, δὲν ἐπηρεάζουν τὸ ἀπὸ λεξικογραφικῆς ἀπόψεως ἐπιβαλλόμενον συμπέρασμα περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἐπιθέτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται. Δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ ἀμφιβολία ὅτι πρέπει : 1) νὰ καταχωρισθῇ ἐν καιρῷ εἰς τὴν οἰκείαν ἀλφαβητικὴν σειρὰν τὸ ἐπίθετον βλαρός, τοῦ ὁποῦλου ἢ χρῆσις μαρτυρεῖται ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἤδη ἐποχῆς, νὰ προστεθοῦν δὲ εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν καὶ ὅσα ἐξ αὐτοῦ σύνθετα ἐσχηματίσθησαν καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἰδιωματικῶς λαλουμένην.² 2) νὰ ἀνασυνταχθῇ τὸ ἄρθρον βλασερός εἰς τρόπον ὥστε νὰ διορθωθῇ ἢ ἐσφαλμένη περὶ τοῦ ἐπιθέτου ἔτυμολογία καὶ νὰ ἐπανορθωθοῦν ἐν συνεχείᾳ ὅσα ἐκ ταύτης προῆλθον σημασιολογικὰ ἢ ἄλλα σφάλματα.³ 3) νὰ καταχωρισθῇ

1. Τὸ τελευταῖον τοῦτο κυρίως ὑποχρεώνει νὰ δεχθῶμεν, ὡς τὴν πιθανωτέραν ἐξήγησιν, τὴν ὑπαρξιν ἐνδιαμέσου τύπου *γαλερός, προελθόντος ἐκ συμφυρμού τῶν παραλλήλως χρησιμοποιουμένων δύο μορφῶν γαλερός καὶ γελαρός.

2. Ἐξ αὐτῶν ἔχουν ἀποθησαυρισθῇ μέχρι τοῦδε εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ τὰ οὐσ. βλαροπάγιδο καὶ βλαροφεγγιά, τὸ ἐπίθ. βλαρόξινος, καὶ τὸ ρῆμα βλαροκόβω. Τὸ τελευταῖον ὀμιλεῖται εἰς τὸ Κυμαϊκὸν ἰδίωμα (βλαροκόβγω-βλαροκόβγομαι) καὶ σημαίνει «κόπτω τι τρυφερόν ἔτι, νωπὸν» καὶ κατὰ μεταφορὰν «προξενῶ βλάβην εἰς τι τρυφερόν» (τὸ σῶμα νηπίου, π. χάριν). Εἰς τὸ αὐτὸ ἰδίωμα χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ οὐσ. βλαροφεγγιά (ἡ), ὡς συνώνυμον τοῦ συνηθέστερον λεγομένου «νιοφεγγιά», ἐπὶ νέας σελήνης (βλ. *Caratzas*, ἐνθ' ἄνωτ., 239). Τὸ οὐσ. βλαροπάγιδο (κατὰ πληθ. συνήθως: τὰ βλαροπαίδια) λέγεται εἰς τὰ βορειότερον τῆς Κύμης χωρία (Στρέπονες, κ. ἄλλ.) πρὸς δῆλωσιν τῆς «ψευδοπλευρᾶς» (διὰ τὴν τρυφερὰν σύστασιν. Σημειωτέον ὅτι ὀλίγον βορειότερον — Ψαχνά, κ. ἄλλ. — αἱ ψευδοπλευραὶ λέγονται «γλαροπαίδια», ἐκ συμφυρμού πρὸς τὸ γλαρός, ἐπειδὴ τὸ βλαρός ἐδῶ εἶναι ἄγνωστον). Τὸ ἐπίθ. βλαρόξινος χρησιμοποιεῖται ἐν Φολεγῶνδρῳ πρὸς χαρακτηρισμὸν εἰδους σύκων, τῶν ὁποίων ἢ σὰρξ εἶναι «ὑδαρῆς καὶ ὑπόξινος».

3. Συγκεκριμένως: α) ἡ μνεῖα τοῦ ἐπίθ. βρασερός καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τοῦτο σημασιῶν «ὄ βράζων εὐκόλως, ἐπὶ ὀσπρίων» καὶ «ὄ ἄρτι ψηθεῖς, ὄ θερμὸς ἔτι, ἐπὶ ἄρτου» εἶναι περιττὴ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ (ἐννοεῖται οἰκοθεν ὅτι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πρέπει νὰ ἀπαλειφθῇ κάποτε καὶ ἐκ τοῦ ἄρθρου βραστερός ἢ σημασία «ὄ μόλις ἐξεληθὼν ἐκ τοῦ κλιβάνου, ὄ ἔτι λίαν θερμὸς, ἐπὶ ἄρτου» καὶ ἡ μνεῖα τοῦ βλασερός ὡς συνωνύμου)· β) ἐπειδὴ ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ ἐπίθ. εἶναι ἀναμφιβόλως «ὑδαρῆς, ὑγρός», ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ ἢ ἐκ ταύτης κατ' ἐξελικτικὴν σειρὰν κατάταξις τῶν ἐν χρήσει σημασιῶν αὐτοῦ πρὸς ἄρσιν ὠρισμένων ἀσαφειῶν ἢ παρανοήσεων, αἵτινες παρατηροῦνται ἤδη εἰς τὸ σημασιολογικὸν μέρος τοῦ ἄρθρου· γ) διὰ τὴν φαινομενικὴν συγγένειαν φθόγγων μεταξὺ τοῦ βλασερός καὶ τοῦ ἐκ Κερκύρας μαρτυρουμένου βλάσα, ἢ = μαλακὸς καὶ τρυφερός ἄρτος, ἀνεγράφη ὅτι τοῦτο «πιθανῶς σχετίζεται ἔτυμολογικῶς πρὸς τὸ βλασερός»· πιθανώτερον εἶναι, νομίζω, ὅτι σχετίζεται πρὸς τὸ Ἑνετικὸν *biassa* (*pan biassà* = *pane masticato*: *Boerio*), τὸ ὁποῖον ἀνάγεται προφανῶς εἰς παλαιότερον *blassa (ἐξ ἧς ρίζης καὶ τὸ Βλάσιος;)· δ) πρὸς τὸ βλάσα τοῦτο τῆς Κερκύρας ἐσχετίσθη πληροφορία τοῦ ἀρχείου ἀναφερομένη εἰς Θεσσαλικὸν βλάσι, τό=τρυφερὰ κορυφή, ἀκρέμων τῆς ἀμπέλου· ἢ ἔτυμολογικὴ αὕτη σχέσις, κατ' ἀρχὴν ὑποπτος βεβαίως διὰ τὴν διαφορὰν σημασίας καὶ ἰδιωμάτων, ἀποδεικνύεται ἐκ προχείρου ἐλέγχου ἐντελῶς ἀσύστατος, διότι τὸ ἄρθρον βλάσι ὑπῆρξεν ἀπλῶς δημιούργημα παραναγνώσεως κατὰ τὴν ἀποδελτίωσιν τοῦ σχετικοῦ χειρογράφου (ἀνεγνώσθη «βλάσια, τά» ἀντὶ «βλάστα, τά»· πβ. καὶ ἄρθρ. βλαστός. Σημειῶνω, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ὅτι καὶ τὸ ἄρθρ. βλαστερός, ἐπίθ., ὀφείλεται ἐξ ὀλοκλήρου

κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἄρθρου γλαρός ὡς πρῶτος ἰδιωματικὸς τύπος τὸ Κατω-ιταλικὸν γελαρός (τοῦτο θὰ ἀναγραφῆ βεβαίως καὶ ὡς παραπεμπτικὸν λῆμμα), νὰ καταβληθῆ δὲ ἡ δέουσα προσοχὴ κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἄλλων ἰδιωματικῶν τύπων τοῦ ἐπιθέτου ὥστε νὰ ἀποφευχθῆ σύγχυσις πρὸς λέξεις ὁμωνύμους, ἀλλὰ διαφορετικῆς προελεύσεως.¹

βῆσ(σ)αλό - βότσαλο

Σύγχυσις παρομοία πρὸς τὴν μεταξὺ τῶν βλαρός καὶ γλαρός καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον (τὴν φθογγολογικὴν δηλαδὴ ὁμοιότητα) ἔγινεν ἤδη εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξικὸν καὶ μεταξὺ τῶν οὖσ. βῆσσαλο καὶ βότσαλο, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν σύνταξιν ἀμφοτέρων εἰς κοινὸν ἄρθρον ὑπὸ λῆμμα βότσαλο (χαρακτηριζόμενον ὡς «σύνηθες»), ὑπὸ τὸ ὁποῖον κατεχωρίσαν οἱ πολλαχοῦ ἀπαντῶντες ἰδιωματικοὶ τύποι τοῦ βῆσσαλο, καὶ τὴν ἐτυμολογικὴν ἐπεξήγησιν ὅτι καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνο προέρχονται «ἐκ τοῦ μεσν. βῆσσαλον. Ἰδ. GMeyer ἐν Bezz. Beitr. 19, 54». Πρόχειρος ἐν τούτοις ἔλεγχος τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν τοῦ ἀρχείου τοῦ Λεξικοῦ θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ : 1) ὅτι εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ G. Meyer, εἰς ἣν παραπέμπεται ὁ ἀναγνώστης, οὐδεμίαν νύξις γίνεται περὶ ἐτυμολογικῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ Βυζαντινοῦ βῆσσαλον καὶ τοῦ

εἰς σφάλματα ἀντιγραφῆς κατὰ τὴν ἀποδελτίωσιν πληροφοριῶν ἀναγομένων εἰς τὸ βλασερός καὶ πρέπει νὰ ὀβελισθῆ ὡσαύτως ἐν καιρῷ, τὰ δύο δὲ ταῦτα παραδείγματα καὶ ἄλλα ἀνάλογα — πβ. Λεξικογρ. Δελτ. 8, 49 σημ. 2 — διδάσκουν ὅτι πρέπει νὰ μὴ ἀμελῆται κατὰ τὴν σύνταξιν ὁ ἔλεγχος πάσης ἀσαφοῦς ἢ ἀμφιβόλου πληροφορίας τοῦ ἀρχείου). Προσθέτω ὅτι ἐξ ἴσου ἀπίθανος καὶ ὑποπτος φαίνεται κατ' ἀρχὴν ἡ γνώμη ὅτι τὸ Κυπριακὸν βλάσιασμα, τό=ὁ ἴκτερος τῶν μεταξοσκωλήκων, παράγεται «ἐκ τοῦ ρ. βλασιάζω», ἐκ Χαλκιδικῆς μόνον μαρτυρούμενου καὶ σημαίνοντος «φθισιῶ, ἐπὶ προβάτων» προσεκτικωτέρα ἐξέτασις τῶν πραγμάτων (εἰς τοῦτο ἐβοήθησεν ὁ νεαρὸς Κύπριος συνάδελφος M. Χριστοδούλου) ἀποδεικνύει καὶ ἐδῶ τὸ βάσιμον τῆς ὑποψίας: τὸ βλάσιασμα τῆς Κύπρου (προφέρεται βλάσ-θιασμα) παράγεται «ἐκ τοῦ ρ. βλασθ-θιάζω, ἰδιωματικοῦ τύπου τοῦ φλασκιάζω=γίνομαι κίτρινος καὶ πλαδαρός ἐξ ἀσθενείας κατ' ἀκολουθίαν, εἶναι ἀσχετον πρὸς τὸ βλασιάζω τῆς Χαλκιδικῆς καὶ πρέπει νὰ μεταφερθῆ εἰς τὸ λῆμμα φλάσκιασμα, τό.

1. Ἐνωῶ ἐν πρώτοις ὠρισμένους τύπους τοῦ βλαρός, χρησιμοποιουμένους ἰδιωματικῶς ὑπὸ τὴν μορφήν γλαρός (γλαρό ψωμί ἐν Κορινθίᾳ, γλαρό τυρὶ ἐν Μεσσηνίᾳ, γλαροπάιδα ἐνιαχοῦ τῆς Β. Ἑύβοιας) ἐκ σύμφυρμου πρὸς τὸ γλαρός, ἀλλ' ὑπο τὴν σημασίαν «τρυφερός, μαλακός» δεύτερον, τὸ ἐκ Καρπάθου, Κάσου καὶ Πάτμου ἐπίθ. γλαρός, σημαῖνον κὸ ἔχων τὸ χρῶμα τοῦ πτιλώματος τοῦ γλάρου, ἐπὶ αἰγῶν» τρίτον τὸ ἐκ Σύμης καὶ Τήλου ἐπίθ. γλαρός = ψιλός, λειός, φαλακρός (γλαρὰ βουνά λέγεται ἐν Σύμη ἐπὶ ὄρεων ἢ λόφων ἀνευ χλωρίοος, φαλακρῶν — ψάρι μὲ γλαρῆ κοιλιὰ ἐν Τήλῳ ἐπὶ ἰχθύος, τοῦ ὁποῖου ἡ κοιλιὰ εἶναι λεία, ἀνευ λεπίων)· ἀν τὸ γλαρός τοῦτο δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ προηγούμενον μὲ μεταφορὰν τῆς σημασίας ἐκ τοῦ χρώματος εἰς τὸ λειόν τῆς ἐπιφανείας κατὰ τινὰ μηχανισμόν δυσδιάκριτον, τότε θὰ πρέπη νὰ συσχετισθῆ πρὸς τὸ λαγρός, τύπον τοῦ λαγαρός (ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Εὐσταθίου: Παρεκβ. εἰς Ὁμ. γ, 230, σελ. 1464, 65 : λαγαρόν..., ὅπερ ἡ χυδαία γλῶσσα λαγρόν λέγει), ὅθεν θὰ ἠδύνατο νὰ προέλθῃ δι' ἀναγραμμатισμού· δύο λόγοι συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς πιθανότητος ταύτης : 1) ὅτι τὸ λαγαρός ἐχρησιμοποιεῖτο ἀνέκαθεν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς προσδιοριστικὸν τῆς «κοιλίας» κυρίως καὶ τῶν παρ' αὐτὴν μαλακῶν μορίων· 2) ὅτι χρησιμοποιεῖται παραλλήλως εἰς τινὰ ἰδιώματα ὑπὸ τὴν σημασίαν «καθαρός, διαυγής» (λαγαρός οὐρανός, π. χάριν. λαγαρό ἀσήμι, κλπ. Πβ. καὶ Κοραῆ, Ἄτ. Β', 217).

νεωτέρου βότσαλο.¹ 2) ὅτι αἱ δύο λέξεις χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ σαφῶς διάφορον σημασίαν : ἡ πρώτη ἀπαντᾷ ὑπὸ διαφόρους τύπους εἰς τὴν ἰδιωματικῶς ὀμιλουμένην καὶ σημαίνει «θραῦσμα κεραμίδος ἢ πηλίνου ἀγγείου, ὄστρακον κεράμιον», σπανιώτερον δὲ «κεραμῖς ἢ ὀπτὴ πλίνθος»· ἡ δευτέρα χρησιμοποιεῖται κοινῶς σχεδόν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν πάντοτε μορφήν (κατὰ πληθυντικὸν συνήθως) καὶ ὑπὸ τὴν σημασίαν «πολὺ μικρός, λεῖος καὶ στρογγυλωπὸς λίθος, ψῆφος τῶν αἰγιαλῶν ἢ τῶν ποταμῶν»· 3) ὅτι ἀμφοτέραι αἱ λέξεις χρησιμοποιοῦνται παραλλήλως εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἰδίωμα (Κρητικόν, Κυμαϊκόν, κλπ.), ἀλλ' ὑπὸ σημασίαν ἐντελῶς διάφορον. Τὸ συμπέρασμα εἶναι προφανές : ἄλλο βήσσαλο καὶ ἄλλο βότσαλο.²

Τὸ πρῶτον προέρχεται ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ, ἢ καὶ προγενεστέρου,³ βήσσαλον καὶ πρέπει νὰ ἀνασυνταχθῇ, κατ' ἀκολουθίαν, εἰς ἴδιον ἄρθρον καὶ εἰς τὴν οἰκείαν ἀλφαβητικὴν σειρὰν, εἰς ἣν κατεχωρίσθησαν ἤδη ἄλλως τε καὶ ὠρισμένα παράγωγα αὐτοῦ.⁴ Τοῦ δευτέρου ὅμως ἡ ἔτυμολογία παρουσιάζεται σκοτεινὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος.⁵ Τὸ πιθανώτερον, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶναι ὅτι ἔχει Ἰταλικὴν τὴν προέλευσιν, μολονότι καὶ ἡ ἐκδοχὴ αὕτη προσκρούει εἰς δυσκολίας, φωνητικὰς καὶ σημασιολογικὰς.⁶

1. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ παραπομπὴ ὀφείλεται εἰς δελτίον τοῦ ἀρχείου τοῦ Λεξικοῦ περιέχον τὴν ἀνώνυμον πληροφορίαν ὅτι ὁ «G. Meyer ὀμιλεῖ ἐκτενῶς περὶ τῆς λ. βήσσαλο ἐν Bezz. Beitr. τόμ. 19 σελ. 154». Ἄλλ' ἐκεῖ γίνεται λόγος μόνον περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῆς λέξεως. Συγκεκριμένως, ὁ Meyer ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδάκι προταθεῖσα γραφὴ βύσσαλον (ἐκ τοῦ βύσσοσ: Einl., 116) δὲν εὐσταθεῖ καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου διδομένη βήσσαλον (ἐκ τοῦ Λατιν. *bessalis*) εἶναι ἡ ὀρθή, ταύτην δὲ ἠκολούθησε βραδύτερον καὶ ὁ Χατζιδάκις (MNE 2, 319). Ἐπανῆλθεν ἄλλως τε καὶ μετὰ διετίαν ὁ Meyer (Neugr. Stud. III, 14) διὰ νὰ διασαφήσῃ ὅτι ἡ γραφὴ βήσσαλον εἶναι ὀρθότερα τῆς βήσσαλον, διότι τὸ Λατιν. πρωτότυπον εἶναι *besalis*. (βλ. καὶ Walde-Hofmann, Lat. Etymol. Wörterb. ἐν λ. *bes*).

2. Ἡ ἐκ τοῦ βήσ(σ)αλο ἐν τούτοις παραγωγὴ τοῦ βότσαλο ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς ἄλλα λεξικά τῆς Ν. Ἑλληνικῆς (βλ. Ν. Ἀνδριώτη, Ἐτυμολ. Λεξ. τῆς Νεοελλην. — Ἰ. Σταματάκου, Λεξ. τῆς Ν. Ἑλλην. Γλώσσης).

3. Ὡς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν τὸ γεγονός ὅτι ἡ λ. ἀπαντᾷ εἰς Λατινο-ελληνικὰ γλωσσάρια (βλ. CGL, ἐκδ. Goetz, ἐν λ. *laterculus* καὶ *later coctus*).

4. Δηλ. τὰ ἄρθρα βησσάλα - βησσάλι - βησσαλιάζω - βησσαλιά - βησσαλώνω, ἐνῶ τὰ ἄρθρα βησσαλάκι καὶ βησσαλένιος κατεχωρίσθησαν εἰς τὴν σειρὰν βοτσαλάκι καὶ βοτσαλένιος. Περιττὸν νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ διάσπασις αὕτη ὠδήγησεν ἀναγκαίως καὶ εἰς σημασιολογικὴν σύγχυσιν (παράδειγμα μικρὸν : αἱ φράσεις «τὸν πήρανε μὲ τὰ βότσαλα» καὶ «τὸ ψωμί κᾶη κ' ἐγένη βήσσαλο» δίδονται εἰς πίστῳσιν τῆς αὐτῆς σημασίας «λιθάριον ἐν γένει»). Σημειωθῆτω ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὅτι εἰς τὸ ἀνασυνταχθὸν ἄρθρον βήσσαλο (ὄχι βήσσαλο) πρέπει νὰ μνημονευθῇ καὶ ἡ ἐκ Μ. Εὐβοίας (Στενὴ κ. ἄλλ.) σημασία «ἀγρὸς πλήρης μικροτάτων πλακιδίων προερχομένων ἐξ ἀποσαθρώσεως σχιστολιθικοῦ πετρώματος», ἥτις ὀλίγον βορειότερον τῆς νήσου (Ἄκρες κ. ἄλλ.) ἀποδίδεται διὰ τοῦ βρησαλίδα, τὸ ὁποῖον θὰ πρέπη νὰ προστεθῇ κάποτε εἰς τὸ ἄρθρον βησαλίδα.

5. Εἰς τὴν ἐντεῦθεν γεννωμένην ἀμηχανίαν ὀφείλεται προφανῶς καὶ ἡ ἀναγωγὴ αὐτοῦ εἰς τὸ «μεσν. βήσσαλον», τῆς ὁποίας τὴν πατρότητα δὲν κατῴρθωσα, ὁμολογῶ, νὰ ἐξακριβώσω παρὰ πᾶσαν προσπάθειαν.

6. Δὲν βλέπω παρὰ μίαν ὑπόθεσιν ἱκανὴν νὰ παρακάμψῃ ἢ, τοῦλάχιστον, νὰ συμβιβάσῃ πῶς τὰς δυσκολίας ταύτας : τὴν παραγωγὴν *bozzolo* > βότσαλο. (Ἡ συσχέτισις πρὸς τὸ συνών. Ἰταλ. *ciottolo* ἀποκλείεται προφανῶς). Τὸ *bozzolo*, Ἰταλικὸν καὶ Ἑνετικόν, σημαίνει «βομβύκιον μεταξοσκώληκος, σφαιρίδιον ζύμης, ἐρίου, κλπ., στρογγύλον σῶμα ἐν γένει» (τὴν ἔνοιαν τοῦ «στρογγύλου, σφαιρικοῦ» ἔχει καὶ τὸ ἐξ οὗ παράγεται *boccia* : βλ. Meyer-Lübke, Roman.

βερβερίζω - βαρβαρίζω

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ τρίτη, ἀκριβῶς ἀνάλογος, περίπτωσις ἐτυμολογικῆς συγχύσεως: Τὸ ρῆμα βερβερίζω ὁμιλεῖται ἰδιωματικῶς πολλαχοῦ καὶ σημαίνει κυρίως «ξεφω- νίζω, φωνάζω γοερῶς καὶ συγκεχυμένως ἔνεκα μεγάλου τρόμου ἢ πόνου» (ἢ καὶ ὑπερβολικοῦ ψύχους),¹ σπανιώτερον δὲ «φρικιῶ» ἢ «λέγω πολλὰ καὶ ἀσυνάρτητα, φλυαρῶ». Ὑπὸ τὴν σημασίαν «φωνάζω ἐπισεσυρμένως καὶ συγκεχυμένως, βαττα- ρίζω» ἦτο ἤδη ἐν κοινῇ χρήσει κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.² Συμβαίνει ὁμως νὰ χρησιμοποιηθῆται ἐν Ἡπειρῷ (Ζαγοροχώρια) καὶ ρῆμα μπαρμπαρίζω ὑπὸ τὴν σημα- σίαν «φλυαρῶ». Τοῦτο ὁ μ. Ἰάκ. Θωμόπουλος εἰς τὰ «Πελασγικά» του δὲν ἐδί- στασε νὰ μεταβάλῃ εἰς βαρβαρίζω καὶ νὰ διαπιστώσῃ οὕτω ἐπιβίωσιν τῆς χρή- σεως τοῦ ἀρχαίου βαρβαρίζω «μετὰ τῆς σημασίας τοῦ φλυαρεῖν, ἣτις διασώζεται καὶ εἰς τὸ Ἀλβανικὸν βέρβερε = φλυαρία».³ Καὶ ταῦτα μὲν ἐξηγοῦνται, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς προσπαθείας τοῦ συγγραφέως νὰ συσχετίσῃ τὴν Ἑλληνικὴν πρὸς τὴν «Πε- λασγικὴν» (!) διὰ τῆς Ἀλβανικῆς (!),⁴ συνετέλεσαν ὁμως, τὸ μὲν εἰς τὴν ἐν τῷ

Etymol. Wörterb., n° 1191a. Battisti-Alesio, Dizion. Etymol. Ital., ἐν λ.). Ἐξ ἀπόψεως ση- μασίας δὲν παρουσιάζει δυσκολίας ἢ μετάβασις εἰς τὴν συγκεκριμένην ἔννοιαν «στρογγυλὸν καὶ λεῖον λιθαράκι», ἀπὸ φωνητικῆς δὲ ἀπόψεως ἐκ τοῦ πληθυντ. *βότσολα, συχνότερον χρησιμοποιου- μένου, εὐκόλως ἐξηγεῖται ἢ μετάβασις εἰς τὸν τύπον βότσαλα, δι' ἀφομοίωσιν, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸν ἐνικὸν βότσαλο.

1. Ὑπὸ τὴν ἴδιαν μάλιστα σημασίαν χρησιμοποιεῖται ἐν Θεσσαλίᾳ (Ἀργιθέα κ.ά.) καὶ ἐν Β. Εὐβοίᾳ (Ἄκρες κ.ά.) καὶ τὸ σύνθετον ἀναβερβερίζω (ἀναβιρβιρίζου : ἀναβιρβέρ'ξα π' τούν πόνου — ἀναβιρβέρ'ξι οὐ κόσμους π' τοῦ κακοῦ πού 'γιγι), ἀθησαύριστον κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἄρθρων τῆς σειρᾶς ἀναβ-. Νομίζω ὅτι καὶ τὸ συνών. ἀναβιρβιλιάζω, ἐκ Θεσσαλίας ἐπίσης μαρτυ- ρούμενον (Ἄλμυρός), ἀποτελεῖ μεταπλασμὸν τοῦ ἀναβερβερίζω (ἀναβερβεριάζω) καὶ εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ ἀναβελιάζω, ὑπὸ τὸ ὁποῖον κατεχωρίσθη ὡς προελθὼν «κατὰ διπλασιασμὸν ἐκ τοῦ ἀναβιλιάζω διὰ διαμέσου *ἀναβιλιβιλιάζω».

2. Μ. Ἐτυμολ., 191, 35)36 : «βατταρίζειν οὖν τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ βερβερίζειν». Σχόλ. εἰς Λουκιαν., Ζεὺς Τραγωδ., 27 : «βατταρίζων. τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ βερβερίζων». Σχόλ. εἰς Δίων. Χρυσοστ. XI, 27 : «βατταρίζειν τὸ ἐπισεσυρμένως φωνεῖν καὶ συγκεχυμένως, ὃ καὶ βερβερίζειν οἱ ἰδιῶται φασιν διαφθεῖροντες τὴν λέξιν».

3. Εἰσαγωγή σελ. κγ' : «Τὸ βάρβαρος καὶ τὸ βαρβαρίζειν, λέξις ἀπὸ τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς (βάρ, βάρ) πεποιημένη καὶ σωζομένη ἐν τε τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ (ἐν Ἡπειρῷ βαρβαρίζω φλυαρῶ) ὡς καὶ ἐν τῇ Ἀλβανικῇ καὶ Τουρκικῇ (βέρβερε, ἢ φλυαρία) μετὰ τῆς σημασίας τοῦ φλυαρεῖν ἢ τοὺς αὐτοὺς ἀκατανόητους φθόγγους ἐπαναλαμβάνειν, ἐλέγετο παρὰ τῶν ἀρχαίων τὸ μὲν περὶ τῶν τραχεῖαν καὶ ἀσαφῆ ἐχόντων τὴν προφορὰν, τὸ δὲ περὶ τῶν ἀκατανόητα τοῖς Ἕλλησι φθεγγο- μένων, ἣτοι περὶ τῶν μὴ Ἑλλήνων». Σημειωτέον ὅτι εἰς μὲν τὴν Τουρκικὴν ὑπάρχει ἡ λ. *velvele* ὑπὸ τὴν σημασίαν «μέγας θόρυβος, κραυγὴ, βοή, ταραχὴ» (Λεξ. Τουρκο-ελλην. Ἰ. Χλωροῦ Β', σελ. 1952), εἰς δὲ τὴν Ἀλβανικὴν *belbërë* = τραυλός, ψευδός (Κ. Χριστοφορίδου, Λεξ. τῆς Ἀλβαν. Γλώσσης, ἐν λ.), *bërbëlis* ἢ *dërdëlis* = «χοροιδεῦμα, φλυαρῶ» (Α. Leotti, Dizion. Albanese-Italiano, ἐν λ.). Τύπος βέρβερε δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὰ διαθέσιμα λεξικά τῆς Τουρκικῆς ἢ τῆς Ἀλβα- νικῆς.

4. Προσπαθείας καθ' ὁλοκληρίαν ματαίως βεβαίως, ἀλλὰ συγχωρουμένης εἰς φιλολογοῦντα λατρὸν τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος, ἀφοῦ καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπαναλαμβάνεται σοβαροφανῶς (προσφά- τως ὁ Ἰταλὸς ἐπιστήμων *Maiani* ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ Ἑτρουσκικὴ ἀνευρίσκεται εἰς τὴν Ἀλβανικὴν!).

Ἱστορ. Λεξικῶ καταχώρισιν τύπου *βαρβαρίζω* ἐκ τῆς ἐν Ἡπειρῷ δῆθεν ὀμιλουμένης, τὸ δὲ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καθηγ. Φ. Κουκουλέ υἱοθέτησιν τῆς γνώμης ὅτι τὸ Ἡπειρωτικὸν *μπαρμπαρίζω* σημαῖνον «φλυαρῶ» ἢ «θορυβωδῶς φλυαρῶ» καὶ τὸ Βυζαντινὸν *βερβερίζω* = «φωναίω συγκεχυμένως» προέρχονται ἐκ τοῦ ἀρχ. *βαρβαρίζω*.¹ Μολονότι δὲ ὁ ἴδιος δὲν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐξηγήσῃ πῶς τὸ *βαρβαρίζω* ἔγινε *βερβερίζω* ἢ *μπαρμπαρίζω*, μεταβαλὼν μάλιστα καὶ σημασίαν συγχρόνως, ἢ ἀποψίς του ἐγένετο σιωπηρῶς ἀποδεκτή, κατ' ἀκολουθίαν δὲ οἱ ἐν χρήσει τύποι τοῦ *βερβερίζω* καὶ τοῦ *μπαρμπαρίζω* κατεχωρίσθησαν εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξικὸν ὑπὸ τὸ λῆμμα *βαρβαρίζω*. Ἀνεξαρτήτως ὁμοίως πρὸς τὰς φωνητικὰς καὶ σημασιολογικὰς ἀπορίας, αἵτινες ἀνακύπτουν ἐκ τῆς ταυτίσεως αὐτῆς, καὶ τῶν ὁμοίων ἢ ἐρμηνεία δὲν φαίνεται εὐκόλος,² τὸ γεγονός καὶ μόνον ὅτι ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἡπείρου ἀκριβῶς χρησιμοποιεῖται τὸ *βερβερίζω* (*βιρβιρίζου*) ὑπὸ τὴν σημασίαν «ξεφωνίζω ἀπὸ τρόμον, τρομάζω», παραλλήλως δὲ τὸ *μπαρμπαρίζω* (*μπαρμπαρίζου*) ὑπὸ τὴν σημασίαν «φλυαρῶ, φαφλατίζω», ἀλλαχοῦ δὲ λέγεται ὡσαύτως τὸ *βερβερίζω* ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἢ παρεμφερῆ σημασίαν, παραλλήλως δὲ τὸ *βάρβαρος* (ποτὲ *μπάρμπαρος*) ὑπὸ τὴν σημασίαν «ἀγροῖκος, ἀπότομος, ἀπελέκητος» (*βάρβαρο κεφάλι*, κλπ.), ἀποδεικνύει σαφῶς ὅτι τὸ *βερβερίζω* εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ *μπαρμπαρίζω*, ἀμφοτέρω δὲ πρὸς τὸ *βαρβαρίζω*. Τὸ συμπέρασμα εἶναι πρόδηλον : τὸ ἀρχ. *βαρβαρίζω* οὐδαμοῦ χρησιμοποιεῖται σήμερον εἰς τὴν ὀμιλουμένην,³ πρέπει ἄρα νὰ

1. Ἀθηνᾶ, 26, 1914, 140 : «Ἀναφέρων τὸ *βερβερίζω* τοῦτο ὁ συγγραφεὺς (ἐνν. ὁ καθηγ. Σ. Κουγέας, ἐν Λαογραφίᾳ 4, 1912/13, 242), προστίθησιν ὅτι μνημονεύει αὐτοῦ καὶ τὸ Μέγα Ἐτυμολογικόν, λέγεται δὲ καὶ σήμερον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ τρομάζω. Καλὰ ταῦτα· θὰ ἦτο ὁμοίως καλῶτερον πρῶτον μὲν νὰ ἐλέγετο ὅτι τὸ ρῆμα ὑπὸ τὸν τύπον *μπαρμπαρίζω* σημαίνει ἐν Ἡπειρῷ φλυαρῶ, δεύτερον δὲ νὰ ἡρμηνεῦετο καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς σημασίας αὐτοῦ διὰ τῶν ἐξῆς· *βερβερίζω*· ἐκ τοῦ *βαρβαρίζω*, συγκεκομμένα καὶ συγκεχυμένα λαλῶ, καὶ δὴ ὑπὸ τρόμου, τρομάζω». Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκιν, 1921, 38 : «Ἔπάρχει παρ' ἀρχαίοις ρῆμα *βαρβαρίζω*, ὅπερ σημαίνει ὀμιλῶ ὡς βάρβαρος, ἐπισεσυρμένως καὶ συγκεχυμένως φωνῶ. Τὸ ρῆμα τοῦτο, ὅπερ ἐσώζετο ὡς δημῶδες κατὰ τὸν μεσαίωνα, θὰ ἐσήμαινε κατόπιν καὶ θορυβῶ καθ' ὅλου, ὡς δεικνύει τὸ σημερινὸν Ἡπειρωτικὸν *μπαρμπαρίζω* = θορυβωδῶς φλυαρῶ, τὸ Μεσσηνιακὸν *βαρδαρίζω* ἢ τὸ Μεγαρικὸν *βαρδαλαζίζω* ὁμοίως φλυαρῶ σημαῖνον, τὸ τῆς Κύμης *βερβερίζω* = θρηνῶ καὶ τὰ Ποντικὰ *βαρβαραλαξιά* (*βαρβαραλαλαξιά*) καὶ *βαρβαρισμός* ἦτοι ἀλαλαγμός, ὄχλοβοή, ταραχή».

2. Ἀπόδειξις ὅτι οὐδεὶς λόγος ἢ σχετικὸς ὑπαινιγμὸς γίνεται εἰς τὸ ἔτυμολογικὸν μέρος τοῦ ἄρθρου, ἐνθα σημειοῦται ἀπλῶς ὅτι τὸ ἀρχ. *βαρβαρίζω* σημαίνει «ὀμιλῶ ὡς βάρβαρος, ἦτοι γλῶσσαν ἀκατάληπτον» καὶ ὅτι «τὸ *βερβερίζω* = βατταρίζω καὶ μεταγν.» (ὅτι τὸ *βερβερίζω* δὲν εἶναι «μεταγενέστερον» ἀλλὰ Βυζαντινόν, βλ. σημ. 2 τῆς ἐπομ. σελ.). Τοῦτο ὁμοίως, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐξηγήσῃ οὔτε τὴν ὑποτιθεμένην μεταβολὴν τῶν δύο α τοῦ *βαρβαρίζω* εἰς τὰ δύο ε τοῦ *βερβερίζω*, οὔτε, γενικώτερον, τὴν μεταμόρφωσιν θέματος σταθερῶς καὶ ἀμεταβλήτως προφερομένου ἀνὰ τοὺς αἰῶνας (ἀπόδειξις τὸ *βάρβαρος*) παλαιότερον μὲν εἰς *βερβερίζω*, βραδύτερον δὲ καὶ μεμονωμένως εἰς *μπαρμπαρίζω*. Δὲν ἀρκεῖ ὡσαύτως νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὑποτιθεμένην ἐξέλιξιν τῆς σημασίας ἐκ τοῦ «ὀμιλῶ ὡς βάρβαρος» εἰς τὸ «ξεφωνίζω ἀπὸ τρόμον ἢ πόνον» ἢ εἰς τὸ «φλυαρῶ», παρὰ τὴν ἐμφανῆ προσπάθειαν προσαρμογῆς ἣτις ἐγένετο εἰς τὸ σημασιολογικὸν μέρος τοῦ ἄρθρου.

3. Ὡς ἐλέχθη ἤδη, τὸ ἐξ Ἡπείρου *βαρβαρίζω*, καταχωρισθὲν ὡς τύπος τῆς λαλουμένης εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Λεξικοῦ, ὀφείλεται ἀπλῶς εἰς τὸν ἔτυμολογικὸν ζῆλον τοῦ μ. Θωμοπούλου. Κατὰ λάθος κατεχωρίσθη ἐν συνεχείᾳ καὶ τύπος *βαρβαρίζω* ἐκ Καλαβρυτῶν, ἐνῶ αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι τοῦ ἀρχείου τοῦ Λεξικοῦ ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς τύπ. *βερβερίζω*. Εἰς λάθος

ὀβελισθῆ ἔκ τῆς ἀπὸ βαρβ- σειραῶς ἄρθρων.¹ Τὸ βερβερίζω, παραδιδόμενον ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς τούλάχιστον ἐποχῆς,² πρέπει νὰ καταχωρισθῆ ἐν καιρῷ εἰς τὴν ἀπὸ βερβ- σειρὰν μετὰ τῶν παραγῶγων αὐτοῦ.³ Τὸ Ἑπειρωτικὸν *μπαρμπαρίζω* εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ *bar-bar*, τὸ *μπάρ-μπάρ* ἢ *μπάρα-μπάρα* τῆς Ἑπέρου, λεγόμενον πρὸς δήλωσιν ἀκατασχέτου καὶ ἐνοχλητικῆς φλυαρίας, ὅθεν καὶ *μπαρμπάρια* (τὰ) ἢ *μπαραμπάρια*, ἐν Ἑπέρω ἐπίσης, λέγονται «αἱ φλυαρίαι».⁴ Ἡ θέσις του ἄρα εἶναι εἰς τὴν ἀπὸ *μπαρ-* σειρὰν ἄρθρων.

λιβρός - λευρός - εὔλερον

Προσθέτω, ἐπ' εὐκαιρίᾳ, καὶ μίαν ἀνάλογον περίπτωσιν συγχύσεως, ἣτις δὲν ἐπηρέασε μὲν τὴν σύνταξιν τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ, διότι ἀναφέρεται εἰς λέξεις μὴ δημοσιευθείσης σειραῶς, ἀλλὰ χρῆζει ἀποκαταστάσεως πρὸς πρόληψιν ἀκριβῶς τοιούτου ἐνδεχομένου.

ὡσαύτως ὀφείλεται ἡ μνεία τύπου *μπαρμπαρίζω* ἐκ Ζαγοράς (Θεσσαλίας), ἐκ συγχύσεως πρὸς τὸ Ζαγόριον (Ἑπέρου).

1. Εὐνόητον εἶναι ὅτι πρέπει συγχρόνως νὰ διαγραφοῦν τὰ ἐκ τῆς ἀτυχοῦς παρεμβολῆς τοῦ *βαρβαρίζω* δημιουργηθέντα ὑποθετικοῦ τύπου λήμματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα καταχωρίσθησαν λέξεις τῆς ὀμιλουμένης ἀνήκουσαι εἰς τὸ θέμα τοῦ *βερβερίζω* : *βαρβάρας, ἐπίθ. — *βαρβάρης, ἐπίθ. — *βαρβάρισμα, τό — *βαρβαριστής, ἐπίθ. — *βαρβαριστό, τό — *βαρβάρω, ἦ. Τὸ λῆμμα *βαρβάρικας*, δημιουργηθὲν ἐπίσης διὰ τὴν κατ' οἰκονομίαν τοποθέτησιν τοῦ Νισυρίου *βαρβάλακας* (=ὁ φωνακλᾶς), δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὴν σειρὰν, οὔτε σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ *βαρβαρίζω* ἢ *βερβερίζω* (τὸ *βαρβάλακας* τῆς Νισύρου ἀποτελεῖ τύπον τοῦ *βρικόλακας*, ὑπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἔχει καταχωρισθῆ ἄλλως τε κανονικῶς). Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ λήμματα *βαρβάρι* (τό), τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸ λῆμμα *βαρδάρι* (ἄσχετον καὶ τοῦτο πρὸς τὸ *βαρβαρίζω*), καὶ *βαρβαριάζω*, ὑποθετικὸν τύπον τοῦ Κυμαικοῦ *βαρβαλιάζω* (=φλυαρῶ), τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐκ Μεγάρων *βαρδαλιάζω* (=φλυαρῶ), ὅστις καταχωρίσθη ἐν τούτοις ὑπὸ λῆμμα *βαρδαριάζω*.

2. Ἐὰν ὕντως τὸ Βυζαντινὸν *βερβερίζω* ἐσχηματίσθη (ὡς εἶναι μᾶλλον βέβαιον) ἐξ ἐπιθέτου τῆς ἰδίας ἐποχῆς σημαίνοντος τὸν «τραυλὸν» ἢ τὸν «ὀμιλοῦντα δυνατὰ καὶ κατὰ τρόπον ἀκατάληπτον», τοῦτο δὲν εἶναι ἀσφαλῶς τὸ *βερβέρης*, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ δῆθεν «ὀνοματοποιῖαν ἀπὸ τὸν ἦχον τῆς λαλιᾶς», ὡς ὑπεστήριξεν ὁ αἰοιδιμος Κοραῆς ("Ατ. Δ', 53), ἀλλὰ τὸ *βέρβερος*, δηλ. τὸ ἐθνικὸν *Βέρβερος*. Τὴν ἀποψιν ταύτην φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιώνη ἡ καταφανὴς ἐτυμολογικὴ σχέσις πρὸς τὰ συνώνυμα *veivele* καὶ *belbere* τῆς Τουρκικῆς καὶ τῆς Ἀλβανικῆς (βλ. ἀνωτ. σελ. 55 σημ. 3), τὰ ὁποῖα ἔχουν Ἀραβικὴν τὴν προέλευσιν (κατὰ Ἱ. Χλωρόν, ἐνθ' ἀνωτ.)· τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ *βερβερίζω* δὲν ἀνέρχεται πέρα τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ὅπωςδὴποτε, τὸ *βερβέρης* - *βερβέρας*, θηλ. *βερβέρα* τῆς ἰδιωματικῶς ὀμιλουμένης δὲν ἀποτελεῖ «ὀνοματοποιῖαν», ἀλλ' ὑποχωρητικὸν σχηματισμὸν ἐκ τοῦ *βερβερίζω* (ἀπόδειξις ὅτι χρησιμοποιεῖται κατὰ τόπους, ὅπου καὶ ὑφ' ἦν καὶ τὸ ρ. σημασίαν) καὶ ἐσφαλμένως διεσπάσθη εἰς τρία διάφορα λήμματα (σημειῶνω ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὅτι τὸ *βερβέρα* τῆς Αἰτωλίας, τὸ ὁποῖον καταχωρίσθη ὑπὸ λῆμμα *βαρβάρω* καὶ ὑπὸ τὴν σημασίαν «ζῶον σαρκοφάγον, μικρὸν καὶ δειλὸν» εἶναι προφανῶς ἄσχετον πρὸς τὰ ἀνωτέρω καὶ ἀνήκει εἰς τὸ λῆμμα *βερβερίτσα* - *βερβέρα*, ὑπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἔχει ἀνακαταχωρισθῆ).

3. Δηλ. *βερβέρης* - *βερβέρα*, οὐσ. καὶ ἐπίθ. - *βερβέρισμα*, τό - *βερβεριστό*, τό - *βερβερίστρα*, ἦ - *βερβέρω*, ἦ.

4. Βλ. Ἱ. Χλωροῦ, Λεξ. Τουρκο-Ἑλληνικόν, Α', σελ. 312 καὶ 321 (ἐν λ. *μπάρ* καὶ *μπαγήρ*). Ἐν Ἑπέρω λέγεται : «Μ' ἄρχισι *μπάρ-μπάρ* κὶ μὶ ζᾶλ'σι» ἢ «ἀρχί'ν'κι τὰ *μπαραμπάρια*» (βλ. Ε. Μπόγκα, Γλωσσ. ἰδιώματα τῆς Ἑπέρου, 247).

Ὡς ἐσημείωσα ἤδη,¹ ἀφορμὴν πρὸς διαπίστωσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συγχύσεως ἔδωκεν ἢ ὑπὸ τοῦ *M. Schmidt* προταθεῖσα διόρθωσις τοῦ ἐρμηνεύματος τῆς γλώσσης τοῦ Ἑσυχίου «*λιβρόν· λαγρόν*» εἰς «*λιβρόν· δίνυρον*», εἰς τὴν ὁποίαν ἤχθη προφανῶς ἐκ παρομοίας φωνητικῶς γλώσσης τοῦ αὐτοῦ λεξικογράφου : «*λιβρόν· σκοτεινόν, μέλαν, δίνυρον· καὶ λιβρόν· σέλας*».² Ἡ εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν γλῶσσαν διασωθεῖσα εἰς τόπον παραδείγματος φράσις δεικνύει ὅτι τὸ ἐπίθετον *λιβρός* ἐχρησιμοποιήθη ὡς προσδιοριστικὸν τοῦ οὐσ. «*σέλας*»,³ ἐνῶ ἄλλοθεν μαρτυρεῖται χρῆσις αὐτοῦ ὡς «ἐπιθέτου τῆς νυκτός» : «*λιβρός· ὁ σκοτεινός· καὶ λιβρήν· τὴν λίαν ἐρεβενήν, διότι ἐπίθετον τῆς νυκτός· ἢ λιβηρήν, διὰ τὴν λιβάδα, τὸ ἔνδροσον τῆς νυκτός*».⁴

Δι' ἔλλειψιν τῶν συμφραζομένων φαίνεται κατ' ἀρχὴν δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ πῶς ἡ σημασία «*σκοτεινός, μέλας*» ἢ καὶ «*δίνυρος*» συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἔννοιαν «*σέλας*», δηλαδὴ τὴν ἔννοιαν «*πυρίνη, φωτεινὴ λάμψις, λαμπηδών*», ἢ πῶς δύναται νὰ χαρακτηρίζη δύο ἐννοίας ἀντιθέτους, ὡς τὸ «*σέλας*» καὶ ἡ «*νύξ*». Αἱ ἀπορίαι δ' αὐταὶ ἐπιτείνονται ἐκ τῆς εὐλόγου ὑποψίας ὅτι ἡ σημασία «*σκοτεινός, μέλας*» συνδέεται πρὸς τὴν προσπάθειαν τῶν παλαιῶν ἑτυμολόγων νὰ παραγάγουν τὸ «*λιβρός*» ἐκ τοῦ «*λίαν ἐρεβεννός*» ἢ ὅτι ἡ σημασία «*δίνυρος*» σχετίζεται πρὸς τὴν ἐκ τοῦ «*λιβηρός*» παραγωγὴν, «*διὰ τὸ ἔνδροσον τῆς νυκτός*».⁵ Ἡ σημασία «*δίνυρος*» ἐν τούτοις, ἥτις ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς ἄλλως τε συσχετίσεως πρὸς τὸ «*λιβηρός*», ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς μόνης διασωθείσης μαρτυρίας περὶ τοῦ *λιβρός* εἰς τὴν λοιπὴν Γραμματείαν, ἐνθα χρησιμοποιεῖται πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ «*ὄλου ἱρώων*», δηλαδὴ τοῦ «*αἵματος τῶν ἱερώων σφαγίων*».⁶

1. Σελ. 50 σημ. 2.

2. Ἐπαναλαμβάνεται παρ' Ἑρωδιανῶ (II, 545, 14, *Lentz*) : *λιβρόν· σκοτεινόν, μέλαν, δίνυρον*.

3. Ὑπὸ τινος τραγικοῦ ποιητοῦ πιθανῶς, ὡς ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ μαρτυρία τοῦ Φωτίου (λεξ. σελ. 387, *Naber*) : «*λιβρόν· τὸ σκοτεινόν καὶ ἀόρατον, οἱ τραγικοί*». Κατ' ἀκολουθίαν, ὁ *Nauck* περιέλαβε τὴν φράσιν εἰς τὰ «*ἀδέσποτα*» ἀποσπάσματα τῶν τραγικῶν (ἀρ. 184 τῆς α' ἐκδ., 232 τῆς β'). Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ Ἑσυχίου τὸ παράδειγμα εἰσάγεται διὰ τοῦ «*ἦ*» (ἢ *λιβρόν σέλας*), ἀντὶ τοῦ ὁποῦ οὗ *Schmidt* προτιμᾷ τὸ «*καί*».

4. *M. Ἑτυμολ. ἐν λ.* (=564, 51-53, *Gaisford*). Πβ. αὐτόθι ἐν συνεχείᾳ : «*λιμβρός· ἡ σκοτεινὴ νύξ παρὰ τὸ λίαν βαίνειν*». *Etymol. Gudian.* : «*λιβρός· ὁ σκοτεινός, παρὰ τὸ λίαν ἐρεβός*». *Σουίδ.* : «*λιμβρός· ἡ σκοτεινὴ νύξ*».

5. Ἐντεῦθεν ἴσως ἐξηγεῖται καὶ ἡ παρατηρουμένη μεταξὺ τῶν λεξικογράφων τοῦ Ἱπποκράτους διαφορὰ : ὁ Ἑρωτιανός δίδει «*λιβρῶ· σκοτεινῶ καὶ μέλανι*» (Τῶν Ἱπποκρ. λέξ. συναγ. σελ. 57, *Nachmanson*), ὁ δὲ Γαληνός «*λιβρῶ· ὑγρῶ*» (Τῶν Ἱπποκρ. γλωσσῶν ἐξήγ., ἐν λ. = XIX, 118, *Kühn*), ἐνῶ ἐρμηνεύουν ἀσφαλῶς τὴν ἰδίαν λέξιν.

6. Εἰς ἐπίγραμμα φερόμενον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βησαντίου Ροδίου* (*Anthol. Palat.* XV, 25) : «*Ὀλός οὐ με λιβρός ἱρώων / λιβάδεσσιν, οἶα κάχλην, / ὑπὸ φοινίησι τέγγει*». Ἐννοεῖται ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ γνωμῶν ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ «*ὄλός λιβρός*», συνεπεῖα τῆς διαφορᾶς ἥτις παρατηρεῖται εἰς τοὺς λεξικογράφους καὶ τοὺς σχολιαστὰς ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ «*λιβρός*» ἢ καὶ τοῦ «*ὄλός*». Οὕτω, ὁ *Dübner* ἐρμηνεύει τὴν φράσιν διὰ τοῦ «*caeror ater victimarum*», τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει ὁ *W. R. Paton* : «*the black cloud of victims*» (εἰς τὴν σειρὰν *Loeb Library*), κλπ. Εἰς τὰ λεξικά ἐξ ἄλλου τῆς ἀρχ. Ἑλληνικῆς ἄλλοτε ἐρμηνεύεται διὰ τοῦ «*μαῦρο*

Ἄν παραδεχθῶμεν, λοιπόν, ὡς εὐλογον τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ «λιβρός» εἶχε κυρίως τὴν σημασίαν «δίυγρος», δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν μετὰ πολλῆς ἀληθοφαινεύας τὰς σχετικὰς ἀπορίας, ἤτοι : 1) ὅτι τὸ «δίυγρος» μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν «σκοτεινός» προκειμένου περὶ τῆς «λιβρῶς νυκτός», εἴτε διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐκ τῆς ὑγρασίας νέφωσιν, εἴτε διὰ τὴν προκαλουμένην ἐκ τῆς συσσωρεύσεως ὑδρατμῶν ἀδιαφάνειαν.¹ 2) ὅτι διὰ τοὺς αὐτοὺς ἴσως λόγους τὸ «δίυγρον» ἔχει ἀσφαλῶς τὴν ἔννοιαν «ὠχρόν, ἀδύνατον, ἀμυδρόν» εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ «λιβροῦ σέλαος».² 3) ὅτι ἡ οὕτως ἔννοουμένη παρεμφερὴς ἔννοια τοῦ λιβρός εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις,³ ἐνισχύεται μὲν ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῆς σημασίας ἣν εἶχε τὸ συνώνυμον «δίυγρος» εἰς τὴν ἰατρικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τοῦ Ἰπποκράτους ἤδη, ὅστις ἐχρησιμοποιεῖ τοῦτο πρὸς δῆλωσιν τοῦ «ὠχροῦ, ἀδυνάτου, πλαδαροῦ» σώματος ἢ χρώματος ἀσθενῶν (φυματικῶν, δυσεντερικῶν, κλπ.),⁴ ἐπιβεβαιοῦται δὲ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ λιβρός διεσώθη διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως εἰς τὴν ἰδιωματικῶς ὀμιλουμένην Νέαν Ἑλληνικὴν (Ἄμφισσα, Ἀχαΐα, Δεσφίνα, Κύμη, Μέγαρα, Πόντος, Χίος) ὑπὸ τὴν σημασίαν «ὠχρός, ἀδύνατος, ἰσχνός» καὶ κατ' ἐπέκτασιν «λιγνός, λιγνόμακρος, λεπτοφυής, τρυφερός» (ἐπὶ προσώπων, ζώων καὶ πραγμάτων).

Ἐπὶ τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν μορφήν λεβρός, χρησιμοποιεῖται τὸ ἐπίθετον ἐνιαχοῦ τοῦ Πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ (Καστοριά). Ὁ Πόντιος φιλόλογος μ. Ἰω. Βαλαβάνης καὶ ὁ Πάριος συνάδελφός του μ. Ἰω. Πρωτόδι-

αἷμα» (Δημητράκος) καὶ ἄλλοτε διὰ τοῦ «δίυγρον, σταλάζον αἷμα» (Βυζάντιος, Σακελλάριος, Κωνσταντινίδης), εἰς δὲ τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν τοῦ *Liddell-Scott* διαζευκτικῶς διὰ τοῦ «*either black or dripping blood*». Κατὰ τὴν γνώμην μου, ἡ ἔννοια τοῦ «σκοτεινοῦ, μέλανος» χρώματος τοῦ «αἵματος τῶν θυμάτων» ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχη εἰς τὸ «λιβρός», ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἐπακολουθοῦσα φράσις «λιβάδεσσι ὑπὸ φοινίῃσι» (ἢ ὑποφοινίῃσι)· ἐννοεῖται ἄρα ἡ «δίυγρος, παχύρρευστος» αὐτοῦ ἰδιότητος.

1. Ἡ ἔρμηνεῖα αὕτη δίδεται εἰς πολλὰ τῶν λεξικῶν τῆς ἀρχ. Ἑλληνικῆς (*Passow, Liddell-Scott-Kωνσταντινίδου, Βυζαντίου, Σακελλαρίου*).

2. Ὁ *Alberti* ἤδη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἡσυχίου ὑπέθεσεν ὅτι ὁ ἄγνωστος ποιητὴς διὰ τοῦ «λιβρὸν σέλας» ὑπενόει τὴν «λιβρὰν σελήνην», τὸ «ὠχρόν, ἀμυδρόν» φῶς τῆς σελήνης. Ἄν δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ *M. Schmidt* προταθεῖσα ἀνάγνωσις «λιβρῶς ἔω» εἰς ἐφθαρμένον χωρίον ἐκ τῆς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους Θυέστης (βλ. *Nauck, TGF*², σελ. 186) εὐσταθῆ (δὲν κατώρθωσα νὰ ἴδω τὴν σχετικὴν μελέτην), ἔχομεν ἐν ἀκόμῃ παράδειγμα χρήσεως τοῦ λιβρός ὑπὸ τὴν σημασίαν «ἀμυδρός». Ἐκ τῶν διαθεσίμων λεξικῶν μόνον εἰς τὸ τοῦ Δημητράκου εὕρισκω ἔρμηνευόμενον τὸ «λιβρὸν σέλας» διὰ τοῦ «ἀμυδρὸν σέλας».

3. Ἴσως φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον, ἀλλὰ προσεκτικωτέρα ἐξέτασις καθιστᾷ τὸ πρᾶγμα πιθανώτατον. Ἡ «δίυγρος» νύξ καὶ τὸ «δίυγρον» σέλας, δηλαδή ἡ μετὰ ἐλαφρᾶς νεφώσεως ἢ ὑγρᾶς ἀτμοσφαιρας νύξ ἄνευ σελήνης καὶ ἡ αὕτη νύξ μετὰ σελήνης, παρέχουν τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἐντύπωσιν «λιβροῦ, ἀμυδροῦ» φωτός (ἐὰν δὲν ληφθῆ, ἐννοεῖται, ὑπ' ὕψιν ἢ αὐθαίρετος ἔρμηνεῖα τῶν λεξικογράφων διὰ τοῦ «σκοτεινός», προκειμένου περὶ τῆς νυκτός, ἣτις ὀφείλεται εἴτε εἰς τὴν ἔννοιαν ἣν παρέχει τὸ προσδιοριζόμενον οὐσιαστικὸν «νύξ», εἴτε εἰς τὸν ἐτυμολογικὸν συσχετισμὸν πρὸς τὸ «ἔρεβος»).

4. Βλ. *Θησ. Ἑλλην. Γλώσσης καὶ Liddell-Scott-Jones*, ἐν λ. Ὑπάρχουν ὁμοίως καὶ μαρτυραὶ ἀποδεικνύουσαι εὐρυτέραν χρῆσιν τοῦ ἐπιθ. ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν. Οὕτω, εἰς τὰ σχόλια εἰς Ἀπολλώνιον τὸν Ρόδιον (III, 1398, *Keil*) τὸ «δίυγρος» φέρεται ὡς συνώνυμον τοῦ «πλαδαρός», εἰς δὲ τὸ τοῦ Σουίδα λεγόμενον λεξικὸν ἀναγινώσκειται: «δίυγρος· ὁ ἀσθενής» (βλ. *appar. crit.* τῆς ἐκδ. *A. Adler*).

κος, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον μόνον τὸ λεβρός τοῦτο τοῦ Πόντου, ὑπεστήριξαν (πα-
ραλλήλως καὶ ἀνεξαρτήτως, νομίζω) ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ ἀρχαῖον ποιητικὸν ἐπί-
θετον *λευρός*, σημαῖνον «πλατὺς καὶ ὀμαλὸς» ἢ «πλατὺς καὶ λεῖος». Ἐπειδὴ
ὁμως ἡ ἔτυμολογία αὕτη προσέκρουεν εἰς τὴν προφανῆ σημασιολογικὴν διαφορὰν
μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου (κατ' αὐτοὺς) *λευρός*, προσεπάθησαν νὰ ἀνεύ-
ρουν εἰς τὰς διασωθείσας μαρτυρίας χρήσεως τοῦ πρώτου σημείου ἐννοιολογικῆς
ἐπαφῆς δικαιολογούσης τὴν μεταφορὰν τῆς σημασίας «πλατὺς καὶ ὀμαλὸς – πλατὺς
καὶ λεῖος» εἰς τὴν ἐν Πόντῳ χρησιμοποιοιμένην «ἀδύνατος, λιγνόμακρος, λεπτο-
φυής, τρυφερός». Ἡ προσπάθειά των οὐδὲν ἀπέδωκε, ὡς ἦτο ἐπόμενο, ¹ ἀνεξαρτή-
τως δὲ πρὸς τὸ γεγονός ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν μορφήν *λιβρός* χρήσις τοῦ ἐπιθέτου εἰς πολλὰ
τῶν νοτίων ἰδιωμάτων (τοῦτο ἡγνόουν ἀσφαλῶς ἀμφοτέροι) ἀρκεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν
ἔτυμολογίαν των ἐκ προοιμίου ἀσύστατον.

² Ἐν τούτοις, ἐπεδοκιμάσθη καὶ ἐπανελήφθη συχνά, εἴτε ὡς οἰκοθεν νοουμένη, ²

1. Ἀντιγράφω, εἰς πίστῳσιν, ὀλόκληρον τὴν σχετικὴν περικοπὴν ἐξ ἑκατέρας τῶν λῶν ἀξιο-
λόγων χειρ/φῶν συλλογῶν, αἵτινες ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν διαγωνισμόν τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς
Ἑταιρείας, ἀπόκρινται δὲ ἤδη εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ (ἀρ. 69 τοῦ *Βαλαβάνη*, 87 τοῦ
Πρωτοδίκου). Πιστεύω ὅτι ὁ δεύτερος ἡγνέει τὴν ἔτυμολογίαν τοῦ πρώτου ὅταν ἐπραγματεύθῃ τὸ
«λευρός» εἰς τὴν συλλογὴν του διὰ δύο λόγους: α) ἡ συλλογὴ τοῦ Πρωτοδίκου πρέπει νὰ ὑπε-
βλήθῃ εἰς τὸν διαγωνισμόν τοῦ 1909 ἢ τοῦ 1910 διότι φέρεται ἀποδελτιωθεῖσα κατὰ τὸ 1910,
ἐνῶ ἡ συλλογὴ τοῦ Βαλαβάνη ὑπεβλήθη εἰς τὸν διαγωνισμόν τοῦ 1911 (ὁ Βαλαβάνης εἶχε γράψῃ
τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ «λευρός» καὶ εἰς συλλογὴν του ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸν διαγωνισμόν τοῦ ἐν Κων-
σταντινουπόλει Φιλολογ. Συλλόγου τοῦ ἔτους 1874, ἀλλὰ καὶ ταύτης δὲν ἠδύνατο, ὑποθέτω, νὰ
εἶχε γνῶσιν ὁ Πρωτόδικος)· β) ὑπάρχει καταφανὴς διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο χειρογράφων ὡς
πρὸς τὰ παραδείγματα χρήσεως τοῦ ἐπιθ. καὶ τὴν σημασιολογικὴν ἐπεξήγησιν. (Ὅπως δὲ ποτε,
οἱ μετὰ ταῦτα διαλαβόντες περὶ τοῦ ἐπιθ. ἀπεδέχθησαν μὲν τὴν ἐκ τοῦ ἀρχ. *λευρός* ἔτυμολογίαν,
παρέλειψαν ὁμως χαρακτηριστικῶς νὰ μνημονεύσουν εἰς ποῖον ἢ εἰς ποίους ὀφείλεται αὕτη). Γρά-
φει λοιπὸν ὁ Βαλαβάνης: «*λευρός*, -έσσα, -όν. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐσήμαινεν εὐρύς, πλατὺς,
παρ' ἡμῖν ὁμως μακρὸς καὶ ὑψηλός, λεπτός καὶ μακρός: «*λευρόν* δένδρον, *λευρόν* παιδίον, κ.τ.λ.».
Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ Αἰσχύλου χωρίῳ (Πρ. 394) «*λευρόν* οἶμον αἰθέρος» δοκεῖ ἔχειν τὴν ἐννοίαν τοῦ
μακροῦ· ὁ γὰρ οἶμος οὐκ εὐρύς, ἀλλὰ μακρός. Ἐκ τῆς τοῦ μάκρους δ' ἐννοίας εὐκόλως ἡ τοῦ ὑψη-
λοῦ προέρχεται». Ὁ δὲ Πρωτόδικος (σελ. 397): «*λευρός*. Ὄνομα ἐπίθ. εὐχρηστον ἐν Κερασοῦντι
καὶ Οἰνῷ τοῦ Πόντου, ἴσως καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ λεγόμενον ἐπὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, σημαίνει
δὲ τὸν λεπτὸν, λιγνόν, τρυφερόν. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο εἶναι ἀρχαιότατον καὶ ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον παρ'
Ὁμήρῳ ἐν Ὀδ. Η στιχ. 122-125». (ἐδῶ παρατίθεται τὸ χωρίον). Ἐπειτα παρ' Αἰσχύλῳ, Εὐρι-
πίδῃ, Πινδάρῳ εἰς ποικιλωτέραν χρήσιν. Οἱ παλαιοὶ ἐρμηνευταὶ τοῦ Ὁμήρου ἐρμηνεύουσιν αὐτὸ
ὡς ἐξῆς· Ἀπολλώνιος ὁ Σοφιστὴς ἐν τῷ Ὀμηρικῷ Λεξικῷ σελ. 108 Bekker: «*λευρῶ*· πλατεῖ
καὶ ὀμαλῶ». Εὐστάθιος αὐτόθι σελ. 1573, 30: «*λευρός* δὲ ἐστὶν ὁ ὀμαλὸς τόπος τερπόμενος ἡλίῳ».
Ἡσύχιος: «*λευρῶ*· ὀμαλῶ, πλατεῖ» καὶ «*λευρά*· λεῖα». Scholia Ambrosiana εἰς Ὁμήρου Ὀδ. Η
στιχ. 123: «*λευρῶ*· λεῖω, ὀμαλῶ ἢ πλατεῖ». Καὶ ταῦτα μὲν οἱ παλαιοὶ περὶ τοῦ *λευρός*. Ἐκ δὲ
τῶν νεωτέρων, ὁ Γ. Κούρτιος ἐν τῷ περὶ Ἑλληνικῆς ἔτυμολογίας σελ. 367 (ἐκδ. 4η) συσχετίζει
τὸ *λευρός* μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν *λεῖος*, *λιγυρός* καὶ τοῦ παρ' Ἡσυχίῳ «*λίαιξ*· παῖς ἀρτιγέννητος»
καὶ μετὰ τοῦ Λατινικοῦ *levis*=κούφος, ἐλαφρὸς. Πᾶσαι δ' αὐταὶ αἱ ἐννοιαὶ εἶναι συγγενέσταται
πρὸς τὴν σημασίαν ἣν διετήρησε τὸ *λευρός* ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ».

2. Οὕτω: Γ. Χατζιδ., Ἐπιστ. Ἐπετ. Πανεπ. Ἀθηνῶν 8 (1912), 4 καὶ Τεσσαρακονταετ.
Κ. Κόντου, 21. Φ. Κουκουλ., ΠΑΑ 29 (1954), 531. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς
ἔτυμολογίας συνετέλεσε καὶ πληροφορία τοῦ μ. Π. Ἀραβαντινοῦ περὶ χρήσεως τῆς λ. ἐν Ἡπειρῷ

εἶτε μετὰ συμπληρωματικῆς προσπαθείας πρὸς διασάφησιν τῆς σημασιολογικῆς σχέσεως μεταξύ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ καθ' ὑπόθεσιν νεωτέρου λευρός ἢ πρὸς ἐξήγησιν τῆς μεταβολῆς τοῦ τελευταίου εἰς τὸ εὐρύτερον χρησιμοποιούμενον *λιβρός*,¹ προσπαθείας ἢ ὁποία εἶχεν ὡς μόνην συνέπειαν τὴν δημιουργίαν προσθέτων σφαλμάτων καί, κατ' ἀκολουθίαν, ἐπιδεινώσιν τῆς συγχύσεως.² Ταύτην ἐπέστεψεν, οὕτως

ὑπὸ τὴν μορφήν *λευρός* καὶ τὴν σημασίαν «λεῖος» (Ἑπειρ. Γλωσσάρ., 57 : «*λευρός*=λεῖον»). Ἄλλ' ἢ ἀσαφῆς αὕτη πληροφορία παρ' οὐδενὸς ἄλλου ἐπιβεβαιουῖται, ἢ δὲ λ. εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν σήμερον λαλουμένην ἐν Ἑπιείρῳ. Πρόκειται, νομίζω, περὶ μιᾶς ἐκ τῶν πολλῶν ἐσφαλμένων καὶ ἀσχετῶν πρὸς τὴν Ἑπειρον πληροφοριῶν τοῦ Ἀραβαντινοῦ (βλ. *Εὐαγγ. Μπόγκα*, Γλωσσ. Ἰδιώματα τῆς Ἑπιείρου, Εἰσαγ., σελ. 5-6).

1. Κατ' ἀλήθειαν, μόνος ὁ μ. Ἄνθ. Παπαδόπουλος κατέβαλε τοιαύτην προσπάθειαν: «Τὸ ἐπίθετον *λευρός* εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐσήμαινε *λεῖος*, ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ ἐπιγραμματικοῦ «*λευρὸν δέσμα*». Ἡ λέξις διεσώθη εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ μὲ τὴν σημασίαν *τρυφερὸς*. Οὕτω ἐλέγετο εἰς τὴν Οἰνόνην *λευρὸ ἀγγούρι* καὶ εἰς τὴν Χαλδίαν *λιβρὸν κορίτζ'* (κορίτσι). Ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν σημασίαν *λεῖος* εἰς τὴν μεταφορικὴν *τρυφερὸς* προκειμένου περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἦτο εὐκολος. Εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους ὑπῆρχεν ἡ μεταφορικὴ χρῆσις, ἀλλὰ δὲν μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Διὰ τὴν φωνητικὴν μεταβολὴν τῆς λέξεως ἔχω νὰ εἶπω τοῦτο, ὅτι παρατηρεῖται ἐνίοτε τροπὴ τοῦ *ε* εἰς *ι*, ὡς *κιφάλ'* (κεφάλι), *ἰντέρ'* (ἔντερον), *κιντέα* (ἀντὶ *κεντέα* ἐκ τοῦ *κεντώ*, *τσουκνίδα*) κττ.» (Ἀρχεῖον Πόντου 12, 1946, 28/29). Τὰ αὐτὰ ἐπανελάβεν αὐτολεξεὶ ὁ Ὁδ. Λαμπιδῆς (αὐτόθι 20, 1955, 146), ἐκτενέστερον δὲ καὶ συγκεχυμένως (βλ. τὴν ἐπομ. σημ.) καὶ ὁ Δ. Βαγιακάκος (αὐτόθι 22, 1958, 180-183).

2. Παραθέτω τὰ χαρακτηριστικώτερα σημεῖα ἐξ ὧν ἔγραψεν ὁ μ. Παπαδόπουλος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Δ. Βαγιακάκος (βλ. τὴν προηγ. σημ.) εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ποῦ ὀδηγεῖ ἡ ἐπιμονὴ πρὸς ἐξεύρεσιν ἐπιχειρημάτων ὑπὲρ γνώμης θεωρουμένης *a priori* ὡς ὀρθῆς. Οὕτω: 1) ὁ πρῶτος χρησιμοποιεῖ μοναδικὴν καὶ ἀσαφῆ μαρτυρίαν ἐξ ἐπιγράμματος τῆς Ἀνθολογίας (VI, 116 : *δέσμα ταναιμύκου λευρὸν ἔθηκε βοός*), ὅθεν συμπεραίνει ὅτι τὸ *λευρός* παρ' ἀρχαίοις ἐσήμαινε «*λεῖος*» καὶ μόνον (πλεῖστα ἐν τούτοις καὶ σαφέστεραι μαρτυρίαι ἄλλων συγγραφέων δὲν ἀφίνουν καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ ἐπιθ. ἐσήμαινε «*πλατύς, εὐρύς καί, συγχρόνως, λεῖος, ὀμαλός*»), ὁ δὲ δεῦτερος ἐπικαλεῖται τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν (παραθέτει μάλιστα ὀλόκληρον τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ ἐπιγράμματος) διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι «ἡ ἐν Πόντῳ διατηρουμένη σημασία τοῦ ἄτριχος, τοῦ ἔχοντος *λείαν τὴν ἐπιδερμίδα*, εὐρηται ἤδη τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα παρὰ τῷ ἐπιγραμματικοῦ Σάμῳ» (ὁ ποιητής, σημειωτέον, κάμνει λόγον περὶ δέρματος ἀγρίου καὶ μεγαλοσώμου βοός, τὸ ὁποῖον ἀνετέθη αὐτοῖς *σὺν κεράεσσι*» πβ. τὰ δύο προηγ. ἐπιγράμματα τῆς Ἀνθολογίας)· 2) ὁ πρῶτος μνημονεύει μόνον τὴν σημασίαν «*τρυφερὸς*» τοῦ Ποντικοῦ *λευρός* - *λιβρός*, ἣτις οὔτε ἀρχικὴ οὔτε μοναδικὴ εἶναι, ἀλλὰ βοηθεῖ, ὡς νομίζει, εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς μεταφορᾶς ἐκ τοῦ «*λεῖος*» εἰς τὸ «*τρυφερὸς*», ἐνῶ ὁ δεῦτερος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἐκ Πόντου σημασίαν, παραθέτει ἐν συνεχείᾳ ὅλας τὰς εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Λεξικοῦ ἀποθησαυρισμένας πληροφορίας περὶ τῶν σημασιῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας χρησιμοποιεῖται τὸ *λευρός* ἢ τὸ *λιβρός* ἐν Πόντῳ, Κύπρῳ καὶ πολλαχοῦ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὡς καὶ περὶ τῆς χρήσεως, τῆς σημασίας καὶ ἑτυμολογίας τοῦ ἀρχ. *λευρός*, ἀλλ' οὐδεμίαν προβάλλει συγκεκριμένην ἑρμηνείαν σημασιολογικῆς σχέσεως μεταξύ τούτου καὶ ἐκείνου· 3) ὁ πρῶτος, εἰς ἐξήγησιν τῆς ὑποτιθεμένης μεταβολῆς τοῦ *λευρός* εἰς *λιβρός*, παραθέτει μετὰ δισταγμοῦ τρία παραδείγματα ἀναλόγου μεταβολῆς ἐκ τῆς ἐνιαχοῦ τοῦ Πόντου ὀμιλουμένης (πραγματικῶς μάλιστα δύο, περὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν λέγει εἰς τὴν Γραμματικὴν καὶ εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς, διότι ἄλλην ἔχουν τὴν ἐξήγησιν τὸ *κιντέα* εἰς τὸ Λεξικὸν ἑτυμολογεῖ ὀρθῶς «ἐκ τοῦ *κινδέα*»), ἐνῶ ὁ δεῦτερος, ὅστις καταγράφει καὶ τὰς ἐκ τῶν νοτίων ἰδιωμάτων μαρτυρίας χρήσεως τοῦ ἐπιθ. ὑπὸ τὴν μορφήν *λιβρός*, ἀποφαίνεται ὅτι «ὁ τύπος *λιβρός* ἐκ τοῦ *λευρός* ἑρμηνεύεται διὰ τὴν παρὰ τὸ ὑγρὸν κώφωσιν τοῦ *ε* εἰς *ι*» καὶ παραθέτει, εἰς πίστωσιν τῆς γλωσσικῆς θεωρίας του, πολλὰ παραδείγματα «ἀναλόγου» κωφώσεως, ἀλλὰ ἐκ τῆς ὀμιλουμένης εἰς τὰ βόρεια ἰδιώματα· 4) ὁ Βαλαβάνης ὡς παράδειγμα χρήσεως τοῦ *λευρός* ἐν

εἰπεῖν, καὶ ἡ ἀνάμειξις εἰς τὴν συζήτησιν τοῦ Ποντικοῦ ἐπιθέτου εὐλερον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται ἐκεῖ ὑπὸ τὴν σημασίαν «ἀραιόν, χαλαρόν» (εὐλερον ζουμάρ' – καὶ ἐπιρρημ. : εὐλερα πλέκω), ἐθεωρήθη δὲ ὅτι συνδέεται πρὸς τὸ λευρός, διότι προ-ἤλθε δῆθεν ἐξ ἀρχαίου ἀμαρτύρου εὐλευρος, συνθέτου ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος εὐ καὶ τοῦ ἐπιθέτου λευρός»,¹ ἢ καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ λευρός «κατ' ἀναγραμματισμὸν ἐκ διαμέσου τύπου ἔλευρος».²

Ἀποτέλεσμα τῆς ὄλης συγχύσεως ὑπῆρξεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ κατάταξις ὑπὸ τὸ λῆμμα λευρός εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ τῶν ἐκ τῆς ἰδιωματικῶς λαλουμένης πληροφοριῶν περὶ τοῦ λιβρός – λεβρός – εὐλερον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ὑπὸ τὸ αὐτὸ λῆμμα καταχώρισις τῶν ἐκ Πόντου πληροφοριῶν εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς Διαλέκτου.³ Περιττὸν νὰ λεχθῆ ἅπαξ ἔτι ὅτι τοιαύτη σχέσις ἀποκλείεται

Πόντω ὑπὸ τὴν σημασίαν «λιγνός καὶ ὑψηλός, λιγνόμακρος» δίδει τὴν φράσιν «ἕνα καθάκιν λευρόν» ὁ Βαγιακάκος μετέβαλε τὸ παράδειγμα εἰς «ἕνα κακκάβιν λευρόν», ὅθεν ἀδιστακτικῶς συνεπέραναν ὅτι «παρὰ τὰ ἀνωτέρω ἐν Κερασοῦντι τὸ ἐπιθ. σημαίνει καὶ πλατύς», ὁ δὲ Παπαδόπουλος παρέλαβεν ἀργότερον εἰς τὸ Λεξικόν του τῆς Ποντικῆς καὶ τὴν καινοφανῆ σημασίαν τοῦ λευρός καὶ τὸ ἀποδεικτικὸν παράδειγμα, προσέθεσε δὲ συγχρόνως εἰς τὸ λεξιλόγιον τῆς Ποντικῆς καὶ τὴν ἀγνωστον ἐκεῖ λ. κακκάβιν.

1. Τοῦτο ὑπεστήριξεν ὁ Ὁδ. Λαμπίδης (ἐνθ' ἀν.), ἐπανελάβε δὲ καὶ ὁ Δ. Βαγιακάκος (ἐνθ' ἀν., 184), ἀλλ' οὔτε ὁ πρῶτος, οὔτε ὁ δεύτερος ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐξηγήσῃ πῶς τὸ ὑποτιθέμενον ἀρχ. σύνθετον εὐλευρος (φωνητικῶς κατ' ἀρχὴν ἀπίθανον) δικαιολογεῖται μορφολογικῶς (πβ. Γ. Τσερτσέτη, Τὰ σύνθ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσης, 711), ποῖα ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀποδιδόμενη σημασία καὶ πῶς αὕτη ἐξειλίχθη εἰς τὴν τοῦ «χαλαρός, ἀραιός».

2. Διὰ τὸ προφανῶς ἀστήρικτον τῆς ἐκ τοῦ *εὐλευρος παραγωγῆς (βλ. τὴν προηγ. σημ.), ὁ Ἄνθ. Παπαδόπουλος ἀπεδέχθη μὲν τὴν πρὸς τὸ λευρός σχέσιν, ἐπροτίμησεν ὅμως τὴν ἐξήγησιν τοῦ διὰ προθετικοῦ ε μεταπλασμοῦ (ὅθεν ἔλευρος καὶ, κατ' ἀναγραμματισμὸν, εὐλερος : Ἱστορ. Λεξ. Ποντ. Διαλ., ἐν λ. λευρός καὶ εὐλερα), ἀνευ ἄλλης ἐπεξηγήσεως ὡς πρὸς τὴν παρατηρούμενην μετακίνησιν τοῦ τόνου εἰς τὸν ὑποθετικὸν ἐνδιάμεσον τύπον (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἄλλους, συχνοὺς ὄντως, ὀνοματικούς ἢ ρηματικούς τύπους τῆς διαλέκτου μετὰ προθετικοῦ ε, περὶ τῶν ὁποίων εἰς τὴν Ἱστορ. Γραμματ. τῆς Ποντικῆς οὐδὲν λέγει), ἢ ὡς πρὸς τὸν λόγον δι' ὃν ὁ μετὰ τοῦ προθετικοῦ ε τύπος μετέβαλε μετὰ τῆς μορφῆς καὶ σημασίαν καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον δυσεξήγητον.

3. Πβ. καὶ Σταματάκου, Λεξ. Ν. Ἑλλην. Γλώσσης, ἐν λ. λευρός καὶ λιβρός. Σημειῶν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὅτι τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς τύχην καὶ διὰ τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ καὶ διὰ τὸ Λεξ. τῆς Ποντικῆς εἶχε μία ἄλλη λέξις τῆς ἐν Πόντῳ λαλουμένης, ἥτις ἀνήκει εὐτυχῶς, ὡς καὶ τὸ λιβρός, εἰς μὴ δημοσιευθεῖσαν σειρὰν τοῦ πρώτου. Πρόκειται περὶ τῆς λ. κιτάριν – κιτάρ' (τό), ἢ ὁποῖα εἰς τὴν Ποντικὴν σημαίνει «τὸ κάλλαιον τοῦ ἀλέκτορος καὶ τῶν ὀρνίθων», ἐνιαχοῦ δὲ καὶ «τὴν πόσθην» (ἐπὶ ἀνδρός) ἢ «τὴν κλειτορῖδα» (ἐπὶ γυναικός). Ἐκ τῶν εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Λεξικοῦ ἀποθησαυρισμένων πληροφοριῶν καταφαίνεται ὅτι οἱ Πόντιοι φιλόλογοι τῆς παρελθούσης γενεᾶς (Ε. Κούσης, Γ. Βαλαβάνης, Ἰσως καὶ ἄλλοι) ἔγραφαν τὴν λέξιν ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω διδομένην μορφήν, διότι ἐνόμιζον ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ ἀρχ. κίδαρις ἢ κίταρις, διὰ τοῦ ὁποῦ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀπέδιδον τὸ Περσικὸν ὄνομα τῆς βασιλικῆς τιάρας. Μολονότι δὲ ὁ εἰς τουλάχιστον ἐξ αὐτῶν (ὁ Βαλαβάνης Ἰσως ὁ τότε τρόπος ἀποδελτιώσεως δὲν διευκολύνει τὴν ἐπαλήθευσιν) μετέβαλεν ἐνωρὶς γνώμην (ἀμέχρι τοῦδε ἔγραφον κιτάρ', παρὰ τὸ κίδαρις) καὶ ἔγραψε κυττάρ' (τό), διότι «κύταρος, λέγει ὁ Φώτιος, τὸ τῆς ροιᾶς προεξάνθημα, ὃ πανόμοιον ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ ἀλέκτορος κύρβασις», ἢ ἐκ τοῦ κίδαρις – κίταρις ἐτυμολογία υἱοθετήθη γενικῶς καὶ ἀδιστακτικῶς (βλ. Γ. Χατζιδ., Ἑπετ., Πανεπ. ἐνθ' ἀν., 3. Ἄ. Α. Παπαδοπ., Ὁ ὑπόδ. Ἑλληνισμός, 98. Δ. Οἰκονομιδ., Lautl. d. Pontischen, 36. Φ. Κουκουλ., ἐνθ' ἀν., 353. Ἀθηνᾶ 53, 1953, 208). Προσφάτως ἡσχολήθη καὶ πάλιν περὶ τῆς λ.

διὰ λόγους φωνητικούς καὶ σημασιολογικούς, ἐνῶ βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ *λιβρός* τῆς Κύμης, τῶν Μεγάρων, τῆς Πελοποννήσου, ἴλπ. εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ ἀρχ. *λιβρός*, ἢ μεταξὺ τῶν δὲ σημασιολογικῆ σχέσις ἐρμηνεύεται κατὰ τρόπον ἀρκούντως πειστικὸν ἐκ τῶν σωζομένων (ἐλαχίστων δυστυχῶς) μαρτυριῶν χρήσεως τοῦ τελευταίου. Ἡ μεταβολὴ τοῦ *λιβρός* εἰς *λεβρός*, διὰ τὸ παρακείμενον ὑγρόν, εἶναι αὐτόχρημα κανονικὴ ἐν Πόντῳ καὶ ὅπου ἄλλοῦ ἀπαντᾷ.¹ Τὸ *εὐλερον* – *εὐλερα* εἶναι προφανῶς ἄσχετον πρὸς τὸ *λιβρός* (ἢ τὸ *λευρός*).²

* * *

Ἐπισημαίνω, ἐν παρόδῳ, μίαν ἀκόμη ἀπίθανον ἐτυμολογίαν διὰ τὸ ἐνδεχόμενον μελλοντικῆς υἰοθετήσεως αὐτῆς εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξικὸν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου. Πρόκειται περὶ τῆς λ. *λουμάκι* (τό), χρησιμοποιοιμένης εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν ὑπαιθρον χώραν, κατὰ πληθυντικὸν συνήθως, τὰ *λουμάκια*, ὑπὸ τὴν σημασίαν «νεαροὶ καὶ εὐθυτενεῖς βλαστοὶ τῶν κλάδων ἢ ζωηραὶ καὶ εὐθεῖς παραφυάδες τοῦ κορμοῦ δένδρων». Ἐνιαχοῦ ἀπαντᾷ καὶ τὸ μεγεθυντικὸν *λούμακας* (ὁ) ἢ τὸ ὑποκοριστικὸν *λουμακίδα* (ἡ), ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἢ παρεμφερῆ σημασίαν. Ὁ ἀείμνηστος καθηγ. Χατζιδάκις ἀνήγαγε τὴν λέξιν εἰς τὸ ἀρχ. *λεῖμαξ*, ποιητικὸν ὄνομα τοῦ «λειμών», βραδύτερον δὲ καὶ ὄνομα τοῦ «γυμνοκοχλίου»,³ ἄλλοι δὲ εἰς τὸ Ἱταλ. *lumaca*, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τοῦ Λατιν. *limax*, δάνειον τοῦτο ἐκ τοῦ Ἑλλην. *λεῖμαξ* (κατ' ἄλλους ἀντιστρόφως) καὶ σημαίνει ἐπίσης «γυμνοκοχλίας».⁴ Φωνητικῶς μὲν ἡ παραγωγή ἐκ τοῦ *λεῖμαξ* ἢ ἐκ τοῦ *lumaca* *limax*, εὐσταθεῖ, ἀλλὰ σημασιολογικῶς δὲν φαίνεται στηριζομένη, δι' ὃ ὁ μ. Χατζιδάκις καὶ πάλιν ἀνέλαβε νὰ ἐπεξηγήσῃ τὸν τρόπον

ὁ Βαγιακάκος (ἐνθ' ἀν., 187-189) καὶ παρέθεσε, κατὰ τὴν συνήθειάν του, ὅλα τὰ γνωστὰ χωρὶα τὰ μνημονεύοντα τὴν Περσικὴν *κίδαριν* ἢ *κίταριν* διὰ νὰ διαπιστώσῃ ἅπαξ ἔτι ὅτι «ὅτι ἡ λέξις εἶναι ἐκ τοῦ ἀρχ. *κίδαρις* εἶναι προφανές» καὶ ὅτι «ἡ μεταφορικὴ σημασία τῆς λέξεως νοεῖται εὐκόλως εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ Πόντου, εἴτε ἐκ τοῦ σχήματος εἴτε ἐκ τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων ἅτινα αὕτη δηλοῖ», χωρὶς νὰ διερωτηθῇ πῶς λέξις ξένη ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ὀμιλουμένην Ἑλληνικὴν (ἄλλο ἢ χρῆσις ὑπὸ τῶν συγγραφέων) καὶ σημασίας ἀσαφοῦς, ἀν μὴ ἀγνώστου, εἰς τοὺς πολλοὺς (ἀπόδειξις ὅτι οἱ λεξικογράφοι ἐρμηνεύουν τὴν λ. διὰ τοῦ «τιάρα» ἢ «πίλος» ἢ «διάδημα»), διεσώθη εἰς τὴν Ποντικὴν μόνον καὶ ὑπὸ σημασίας, αἱ ὁποῖαι ἐλαχίστην ἢ οὐδεμίαν ἔχουν σχέσιν «εἴτε ἐκ τοῦ σχήματος, εἴτε ἐκ τῆς θέσεως» πρὸς τὴν *κίδαριν* τῶν Περσῶν βασιλέων, ἢ ὑπὸ μορφήν ὑποκοριστικοῦ γραμματικῶς ἀμφιβόλου. «Προφανές εἶναι» ἐν τούτοις ὅτι ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *κνττάριον* (διασωθὲν πολλαχοῦ τῆς Ν. Ἑλληνικῆς ὑπὸ τὴν μορφήν *κνττᾶρι* καὶ ὑπὸ τὴν σημασίαν «ὁ πλακοῦς τοῦ ἐμβρύου»), ὑποκοριστικὸν καὶ συνώνυμον τοῦ *κντταρος*, σημαίνοντος, σὺν τοῖς ἄλλοις, «τὰ τῆς πεύκης καὶ πίτυος προανθοῦντα στροβίλια. καὶ τῶν αἰδοίων αἱ βάλανου» (*Ἡσύχ.*) καὶ «τὸ τῆς ροιᾶς προεξάνθημα» (*Φώτιος*), ὅθεν «νοοῦνται εὐκόλως» πράγματι αἱ ἐν χρήσει σημασίαι τῆς λ. εἰς τὴν Ποντικὴν. (Ἀποτέλεσμα τῆς ἐντεῦθεν συγχύσεως ὑπῆρξεν καὶ τὸ ὅτι ὁ μ. Παπαδόπουλος κατεχώρισεν εἰς τὸ λεξ. τῆς Ποντικῆς τὴν λ. ὑπὸ λῆμμα *κνττᾶριν*, «ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. *κίδαρις*», ὀλίγον δὲ κατωτέρω ὑπὸ λῆμμα *κντταρη*, «ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. *κντταρος*»).

1. Βλ. ὅσα σχετικῶς διδάσκει ὁ Γ. Χατζιδάκις, ΜΝΕ 1, 239 κέξ.

2. Μορφολογικῶς ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τὸ ἀρχ. Ἰωνικὸν (τοῦτο ἔχει ἰδιαιτέραν, ὡς γνωστὸν, σημασίαν προκειμένου περὶ τῆς Ποντικῆς) *εὐληρον* – *εὐληρα* σημαῖνον «ἡνία, ἱμάντες ἢ σχοινία», ἀλλὰ δὲν βλέπω πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ τὸ πρᾶγμα σημασιολογικῶς.

3. Βλ. Einl, 105 Ἀθηνᾶ 24 (1912), 22 ΜΝΕ 1, 293.

4. G. Meyer, Neugr. Stud. IV, 45. A. Maidhof, Neugr. Rückwand. aus d. Roman.

τῆς πιθανῆς μεταφορᾶς τῆς σημασίας «λειμών» εἰς τὴν τοῦ «νεαρός καὶ εὐθυτενῆς βλαστός»: «Ἐπειδὴ λείμαξ καὶ λειμών ἦσαν συνώνυμα, ἐλέγετο δὲ καὶ τὸ λείμαξ ἐπὶ νοτερῶν καὶ ποωδῶν τόπων καὶ τὸ λειμών ἐπὶ ἀνθηρῶν, διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι ἡ σημασία ἀπὸ τοῦ παράγοντος εὐφόρου λειμῶνος μετηνέχθη ἐπὶ τοὺς παραγομένους βλαστούς. Τὴν χρῆσιν ταύτην παρέχει ἐπίγραμμα Ἐνθολ. Παλατ. Θ' 788.10 καὶ θαλερῶν πεδίων λείμακες ἀμβρόσιοι. Τὸ οὐ τοῦ λουμάκοι λουμάκι, ἀντὶ τοῦ εἰ μεταξὺ τοῦ λ καὶ μ, οὐδεμίαν παρέχει δυσκολίαν».¹

Καὶ εἰς μὲν τὸ ἐπίγραμμα τῆς Ἐνθολογίας τὸ λείμακες οὐδὲν σημαίνει βεβαίως πέρα τοῦ «λειμώνες», ἡ ὅλη δὲ προσπάθεια συμβιβασμοῦ δύο σημασιῶν ἐντελῶς διαφορετικῶν οὐδὲν κατορθώνει. Ἐξ ἴσου ἀσυμβίβαστος παραμένει σημασιολογικῶς καὶ ἡ ἐκ τοῦ Ἰταλ. *lumaca* = γυμνοκοχλίας ἔτυμολογία, μολονότι καὶ τὸ Ἀλβανικὸν *lumaq-lumaqje*, συνώνυμον ἀκριβῶς τοῦ Ἑλλην. λουμάκι, θεωρεῖται παραγόμενον ἐκ τοῦ Ἰταλ. *lumaca*.² Ἡ λέξις φαίνεται παλαιότερα τῆς Ἰταλικῆς, δεδομένου ὅτι χρησιμοποιεῖται καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἑκτασιν τῆς Ἑλληνικῆς, παραλλήλως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀλβανικὴν.³ Ὑποθέτω διὰ τοῦτο ὅτι σχετίζεται πρὸς τὸ Λατίν. *ulmus*, ὄνομα τῆς «πτελέας» ἢ «ἐνὸς εἶδους πτελέας», τῆς ὁποίας οἱ νεαροὶ καὶ εὐθυτενεῖς βλαστοὶ ἐχρησιμοποιοῦντο συνήθως πρὸς ὑποστήριξιν τῶν νεαρῶν φυτῶν τῆς ἀμπέλου ἢ ὡς τὸ συνηθέστερον καὶ προσφορώτερον ὄργανον μαστιγώματος τῶν δούλων ἢ καὶ ἐλευθέρων.⁴ Ἐκ τῆς μιᾶς ἢ ἄλλης χρήσεως ἢ καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἠδύνατο, νομίζω, ἡ σημασία «νεαρός, εὐθυτενῆς καὶ ἀνθεκτικὸς βλαστός πτελέας» νὰ μεταφερθῇ εἰς τὴν γενικωτέραν σημασίαν «οἴοσδήποτε νεαρός καὶ εὐθυτενῆς βλαστός». ⁵ Ἡ δυσκολία εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι μορφολογική, διότι δὲν μαρτυρεῖται Λατινικὸν ἀντίστοιχον τοῦ Ἑλλην. καὶ Ἀλβαν. λουμάκι-lumaq. Ὑπάρχει βεβαίως τὸ *ulmaceus*, ἐπιστημονικὸς ὄρος χρησιμοποιούμενος πρὸς δήλωσιν τῆς οἰκογενείας τῶν «πτελεοειδῶν» (*ulmaceae*), ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται λόγιον καὶ νεώτερον. Ὅθεν, μέχρι νεωτέρας μαρτυρίας, ἥτις θὰ ἀπεδείκνυε τὴν ὑπαρξιν εἰς τὴν μεταγενεστέραν Λατινικὴν ἐνὸς τύπου *ulmaca* ἢ *ulmaceus*, ἡ προτεινομένη ἔτυμολογία, μολονότι πιθανωτάτη, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῆς.

Sprachen, 32 (ἀναφέρονται ὁμοῦς μόνον εἰς τὴν ἐν Κεφαλληνίᾳ μεταφ. σημασ. «παχὺς καὶ βραδύνους ἀνθρώπος», ἥτις ἀσφαλῶς σχετίζεται πρὸς τὸ Ἰταλ. *lumaca*). Πβ. καὶ τὴν μεθεπομ. σημ.

1. Ἀθηνᾶ 29 (1917) Λεξικογρ. Ἀρχ., 6.

2. Βλ. G. Meyer, Etymol. Wörterb. d. alban. Sprache, ἐν λ. *lumake*.

3. Ὁ δανεισμὸς ἐκ τῆς Ἀλβανικῆς εἶναι βεβαίως ἀδύνατος, ἐφ' ὅσον ἡ λ. ὁμιλεῖται καὶ εἰς περιφέρειας ἐνθα ἐπίδρασις τῆς Ἀλβανικῆς ἀποκλείεται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετον εἶναι μᾶλλον ἀπίθανον, νομίζω.

4. Περὶ αὐτοῦ ὑπάρχουν σαφεῖς μαρτυρίαι ἐκ τῆς Λατινικῆς Γραμματείας. Ὁ Πλαῦτος μάλιστα ἐσχημάτισε καὶ σύνθ. *ulmitribe* (*ulmus*+*τριβή*) πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ δεχομένου συχνὰ τὰς θωπείας τῆς ράβδου). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἐνετικὴν ἡ λ. *olmo* ἐσήμαινεν εἶδος πτελέας «che serve per lo più di sostegno alle viti» (Boerio).

5. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον θὰ ἐγίνετο ἔκτοτε — ὅπως ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται — συχνὴ χρῆσις «λουμακιῶν» πρὸς ὑποστήριξιν τῶν κλημάτων ἀμπέλου, ἀλλὰ καὶ πρὸς δαρμὸν ἀνθρώπων ἢ ζώων. Ἐν Κύπρῳ τὸ παράγωγον λουμασιάζω σημαίνει «δέρνω, κτυπῶ μὲ λουμάτσι».

Καὶ τελειώνω μὲ μίαν περίπτωσιν ὀρθογραφίας.¹ Εἰς ὅλα τὰ λεξικά τῆς Ν. Ἑλληνικῆς, ἐτυμολογικά ἢ χρηστικά, ἢ λ. θάρρος καὶ αἶ ἐκ τοῦ θέματος αὐτῆς λέξεις τῆς ὀμιλουμένης (θαρραλέος, θαρρῶ, θαρρεύω, θαρρετά, θαρρετός, ἀθάρρετος, ἀποθαρεύνω, ξεθαρεύω, κλπ.) γράφονται μὲ διπλοῦν ρ, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν. Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ τὸ Ἱστορ. Λεξικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει καθιερωθῆ ἡ δι' ἀπλοῦ ρ γραφὴ τῶν λέξεων τούτων,² διότι ὁ μ. Γ. Χατζιδάκις, ὅστις ἐπὶ μακρὸν ἠκολούθει ἐπίσης τὴν κατὰ παράδοσιν γραφὴν διὰ διπλοῦ ρ,³ ὑπεστήριξε βραδύτερον ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Ἴδου πῶς δικαιολογεῖ τὴν γνώμην του : εἰς τὴν Κοινὴν τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων οἱ Ἰωνικοὶ τύποι τῶν λέξεων εἰς τὸ θέμα τῶν ὁποίων ὑπάρχει τὸ σύμπλεγμα -ρσ- (ἄρσεν, ἄρσενικός, μυρσίνη, κλπ.) ἐπεκράτησαν τῶν ἀντιστοίχων Ἀττικῶν τύπων, οἵτινες ἔχουν ἀντ' αὐτοῦ διπλοῦν ρ (ἄρρεν, ἄρρενικός, μυρρίνη, κλπ.)· κατ' ἀκολουθίαν, οἱ τύποι τῆς Ἀττικῆς θάρρος, θαρρῶ, κλπ., φερόμενοι ὡς ἐπικρατήσαντες τῶν Ἰωνικῶν θάρσος, θαρσῶ, κλπ., ἀποτελοῦν ἐξαίρεσιν ἀδικαιολόγητον, δεδομένου μάλιστα ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τεχνικῶν ὄρων· ἡ ἀνωμαλία αὕτη ἐξομαλύνεται, ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι εἰς τοὺς τελευταίους τούτους ἀκολουθεῖ συχνὰ μετὰ τὸ -ρσ- καὶ ἄλλος φθόγγος σ (θάρσος, θάρσους, θάρσεσι, θαρσεῖς, θαρσοῦσι, θαρσήσω, ἐθάρρησα, κλπ.) καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι κατ' ἀνομοιωτικὴν ἀποβολὴν τοῦ πρώτου τῶν δύο ἐπαλλήλων σ προέκυψαν καὶ ἀπλοποιημένοι τύποι (θάρρος, θάρρους, θαρρεῖς, θαροῦσι, θαρήσω, ἐθάρρησα, κλπ.)· ἐπὶ ἐν διάστημα χρόνου ἐχρησιμοποιοῦντο, φαίνεται, παραλλήλως καὶ ἀδιακρίτως ἀμφοτέρω (ἀπόδειξις ὅτι εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀπαντᾷ θαρσῶ καὶ θαρρῶ), τελικῶς ὅμως ἐπεκράτησαν, ὡς ἀνεμένετο, οἱ ἀπλοποιημένοι

1. Ἐπειδὴ τὸ μέρος τοῦτο τῶν «λεξικογραφικῶν» μου εἶναι πιθανῶς καὶ τὸ τελευταῖον, ἐπιθυμῶ νὰ ἐπαναλάβω ὅτι δι' αὐτῶν ἐπεζήτησα νὰ καταστήσω σαφεστέρας εἰς τοὺς συνεργάτας μου ἰδιαιτέρως, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐπιγόνους καὶ εἰς πάντα μετέχοντα τῶν εὐθυνῶν τῆς συντάξεως τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ, τὰς πολλαπλὰς καὶ ἐγγενεῖς εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς δυσκολίας καὶ νὰ ὑποδείξω μερικὰς τῶν φροντίδων, αἵτινες πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ καταβάλλωνται διὰ τὴν κατ' ἐπιστημονικὴν μέθοδον διεξαγωγὴν αὐτοῦ. Πλανᾶται βεβαίως ὅστις νομίζει ὅτι ἀρκεῖ περίπου πρὸς τοῦτο ἡ ἱκανότης τῆς ἐκάστοτε τεχνικῆς διατάξεως καὶ διαπραγματεύσεως τῶν πληροφοριῶν τοῦ ἀρχείου. Πέραν τούτου, πολλὰ, ποικίλα καὶ δυσχερῆ κατὰ κανόνα προβλήματα ἀνακύπτουν κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν περισσότερων ἄρθρων. Παραμέλησις ἢ πλημμελής ἀντιμετώπισις αὐτῶν ὀδηγεῖ, ὡς εἰκός, εἰς σφάλματα ἐπιστημονικά ἢ μεθοδολογικά, δυσκόλως συγχωρούμενα εἰς ἔργον, τὸ ὁποῖον προῶρισται καὶ πρέπει νὰ εἶναι μνημεῖον ἐπιστημονικὸν καὶ ἐθνικόν. Παραδείγματα ἀκριβῶς χαρακτηριστικὰ τοιούτων προβλημάτων καὶ σφαλμάτων παρέχουν αἱ μέχρι τοῦδε παρατηρήσεις μου, ἐκ τοῦ δημοσιευθέντος ἤδη μέρους τοῦ Λεξικοῦ κυρίως. Ἐν τῷ «γνώθι σαυτόν», τὸ πρῶτον τῶν χρυσῶν ἐπῶν τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, ἔχη τὴν αὐτὴν πάντοτε φιλοσοφικὴν καὶ πρακτικὴν σημασίαν καὶ ἂν, κατ' ἀκολουθίαν, ἡ διαπίστωσις καὶ ἀναγνώρισις τῶν ἰδίων σφαλμάτων ἀποτελῆ προϋπόθεσιν ἅμα καὶ ἀφετηρίαν πρὸς περαιτέρω βελτίωσιν, νομίζω ὅτι προσφέρω οὕτω τὴν καλυτέραν δυνατὴν συμβολὴν εἰς τὴν ἀρτιωτέραν ἐμφάνισιν τοῦ Λεξικοῦ. (Ἐπὶ ὀρισμένας προϋποθέσεις, ἐννοεῖται οἰκοθεν μίαν τούτων καταγγέλλει, π. χάριν, ἡ περίπτωσις συντάκτου, ὅστις προσφάτως ἐσημείωσεν εἰς τυπογραφικὸν δοκίμιον τοῦ Λεξικοῦ ὅτι ἡ λ. λυγερῆ ἔπρεπε νὰ διορθωθῆ εἰς λυγερή, διότι «ἔχει τυπωθῆ μὲ ν : βεργολυγερῆς» βλ. ἐν τούτοις Λεξικογρ. Δελτ. 8, 24-27).

2. Ἀδιαφόρως μάλιστα πρὸς τὴν χρονικὴν προέλευσιν των: βλ. τὰ ἄρθρα ἀθάρετα, ἀθάρετος, ἀθαρος, ἀναθαρεύω, ἀναθαρώνω, ἀποθαρεύω, ἀποθαρεύνω (= ἀποθαρεύνω τινά), ἀποθαρῶ (=λαμβάνω θάρρος), κλπ.

3. Πβ. ΜΝΕ 1, 13, 41, 44, 45, 48, 91, 269, κλπ. Λεξικογρ. Ἀρχ. 5, 378. Κλπ. κλπ.

τύποι, διὰ τοῦτο δὲ εἰς τὴν Βυζαντινὴν καὶ Νέαν Ἑλληνικὴν εὐρίσκομεν μόνον τὴν μορφήν *θάρος, θαρῶ*, κλπ.¹

Βέβαιον ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ γενικῶς παραδεδεγμένον εἶναι ὅτι ἡ ὁμιλουμένη Κοινὴ τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς παρέλαβε καὶ τύπους μὲ *-ρσ-*, ἀλλὰ καὶ καθαρῶς Ἀττικοὺς τύπους μὲ *-ρρ-*, καὶ ὅτι ἡ ποικιλία αὕτη ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε καὶ συνεχῶς ὑφισταμένη μέχρι σήμερον.² Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἐχρησιμοποιήθη τὸ *θάρος-θαρῶ*, κλπ. παρὰ τὸ *θράσος, θρασύς*, κλπ., τὸ ἄρην παρὰ τὸ ἄρσενικός,³ τὸ *πυρός* (καὶ *φυρός* Νεο-ελλην.) παρὰ τὸ *πυρός*, κλπ. Περιττὸν ἐξ ἄλλου εἶναι νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ ὑποτιθεμένη ἀνομοιωτικὴ ἀπλοποίηση τοῦ *θάρος* εἰς *θάρος* οὐδέποτε συνέβη εἰς τὴν ὁμιλουμένην τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἢ τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων, ὅπως δὲν συνέβη οὔτε εἰς τὸ *χέρσος*, τὸ *θύρσος*, τὸ *κίρσος*, *πυρός*, κλπ. Ἡ ἐξ ἀγνοίας τῶν γραφόντων ἀπλοποίησης τοῦ *-ρρ-* εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν τῶν Βυζαντινῶν ἢ ὀλίγον προγενεστέρων ἢ καὶ μεταγενεστέρων χρόνων οὐδὲν σημαίνει βεβαίως διὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν, ὅπως οὐδὲν σημαίνει ἡ ἀπλοποίησης τῆς προφορᾶς αὐτοῦ εἰς τὴν ὁμιλουμένην. Ἐπιβάλλεται κατὰ ταῦτα νὰ ἐγκαταλειφθῆ ἡ κατ' ἐξαιρέσιν ἀκολουθουμένη εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξικὸν ἀντίθετος πρὸς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν γραφῆ *θάρος-θαρῶ*, κλπ.

ΙΩ. Ν. ΚΑΛΛΕΡΗΣ

1. Ἐν Byzant.-Neugr. Jahrbücher II, 1924, 157-158 (Γερμανιστί).

2. Βλ. Ed. Mayser, Gramm. d. griech. Pap. aus der Ptolemäerzeit I, 219-221. A. Thumb, Die griech. Sprache im Zeitalter d. Hellenismus, 77. Ed. Schwyzler, Griech. Grammat. I, 285. Τὴν ποικιλίαν ταύτην ἐσημείωσε καὶ παρεδέχθη ἄλλοτε καὶ ὁ Χατζιδάκις βλ. Ἀθηνᾶ 2 (1890), 157/158 MNE 1, 91.

3. Ἀλλὰ καὶ ἄρσενικός, ὅθεν τὸ νεώτερον Ποντικὸν ἄρνικός βλ. Ἱστορ. Λεξικόν, ἐν λ. ἄρσενικός. Πβ. Thumb, ἐνθ' ἄν., 78.